

bisa
perspective .brussels
brussels instituut voor statistiek en analyse

CONJUNCTUUR- BAROMETER VAN HET BRUSSELS GEWEST

Nr 35 - speciale Covid-19-editie - Lente 2021

HALFJAARLIJKS

PRODUCTIETEAM

Auteurs

Charlotte DEWATRIPONT, Virginie MAGHE, Pierre-François MICHIELS en Gwendoline MOREAU

Wetenschappelijk comité

Dries CUYVERS, Amynah GANGJI en Mattéo GODIN

Wetenschappelijke coördinatie van het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA)

Astrid ROMAIN

COVER

Concerto - Communication Agency

Foto's: © Batin BALTALILAR

LAY-OUT

IPM

VERTALING

Vertaald van het Frans naar het Nederlands door Production SA

Herlezing: Dries CUYVERS en Toon VERMEIR

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Astrid ROMAIN, Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA)

VOOR MEER INFORMATIE

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse

bisa@perspective.brussels - www.bisa.brussels

© Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse

Reproductie toegestaan mits bronvermelding

CONJUNCTUUR- BAROMETER VAN HET BRUSSELS GEWEST

Nr 35 - speciale Covid-19-editie - Lente 2021

HALFJAARLIJKS

bisa

perspective.brussels

brussels instituut voor statistiek en analyse

INHOUDSOPGAVE

DE BELANGRIJKSTE CONJUNCTUURKENMERKEN	5
1. DE COVID-19-CRISIS: ENKELE MARKANTE FEITEN SEDERT HET BEGIN VAN DE ZOMER VAN 2020	6
1.1 Enkele belangrijke data	6
1.2 De tweede helft van 2020: een matig herstel van de wereldwijde economische activiteit, onderbroken door de tweede Covid-19-golf	8
1.3 Een gespannen start van 2021 tussen vaccinatiecampagnes en de verspreiding van een derde golf	10
1.4 Wat brengt de toekomst?	11
2. BRUSSELSE CONJUNCTUUR	13
2.1 Wat is de impact van de Covid-19-crisis op de Brusselse economische activiteit?	13
2.2 Sectorale focus	18
2.3 Wat is de impact van de Covid-19-crisis op de Brusselse arbeidsmarkt?	23
GLOSSARIUM	28
REFERENTIES	30
LIJST VAN GRAFIEKEN	31

De grafieken, tabellen en commentaren werden opgemaakt op basis van de informatie die beschikbaar was op **30 april 2021**, tenzij anders vermeld.

DE BELANGRIJKSTE CONJUNCTUURKENMERKEN

Vanaf de tweede helft van 2020 is de mondiale economische activiteit langzaam weer op gang gekomen, schommelend tussen nieuwe epidemiegolven en vaccinatiecampagnes. **Het bescheiden herstel van de mondiale economische activiteit in het derde kwartaal van 2020 werd in het vierde kwartaal onderbroken door de tweede Covid-19-golf.** Bijgevolg kon de economische activiteit in België en de andere landen eind 2020 niet terugkeren naar haar niveau van vóór de crisis; **het Belgische bbp bleef in het vierde kwartaal van 2020 4,9 % lager dan in hetzelfde kwartaal van 2019.** Het begin van 2021 was hoopgevend dankzij de vordering van de vaccinatiecampagnes, ondanks de opkomst van een derde golf die het herstel van de mondiale economische activiteit nog steeds vertraagt. **In België heeft het vertrouwen van de consumenten en de bedrijven zich ondanks de strengere gezondheidsmaatregelen hersteld.** Het Belgische bbp kende in het eerste kwartaal van 2021 een lichte groei, maar blijft volgens de NBB nog steeds 1,0 % lager dan begin 2020. **De toekomst wijst op een geleidelijk herstel van de economische activiteit naarmate de gezondheidsmaatregelen worden opgeheven en de vaccins wereldwijd worden verspreid.**

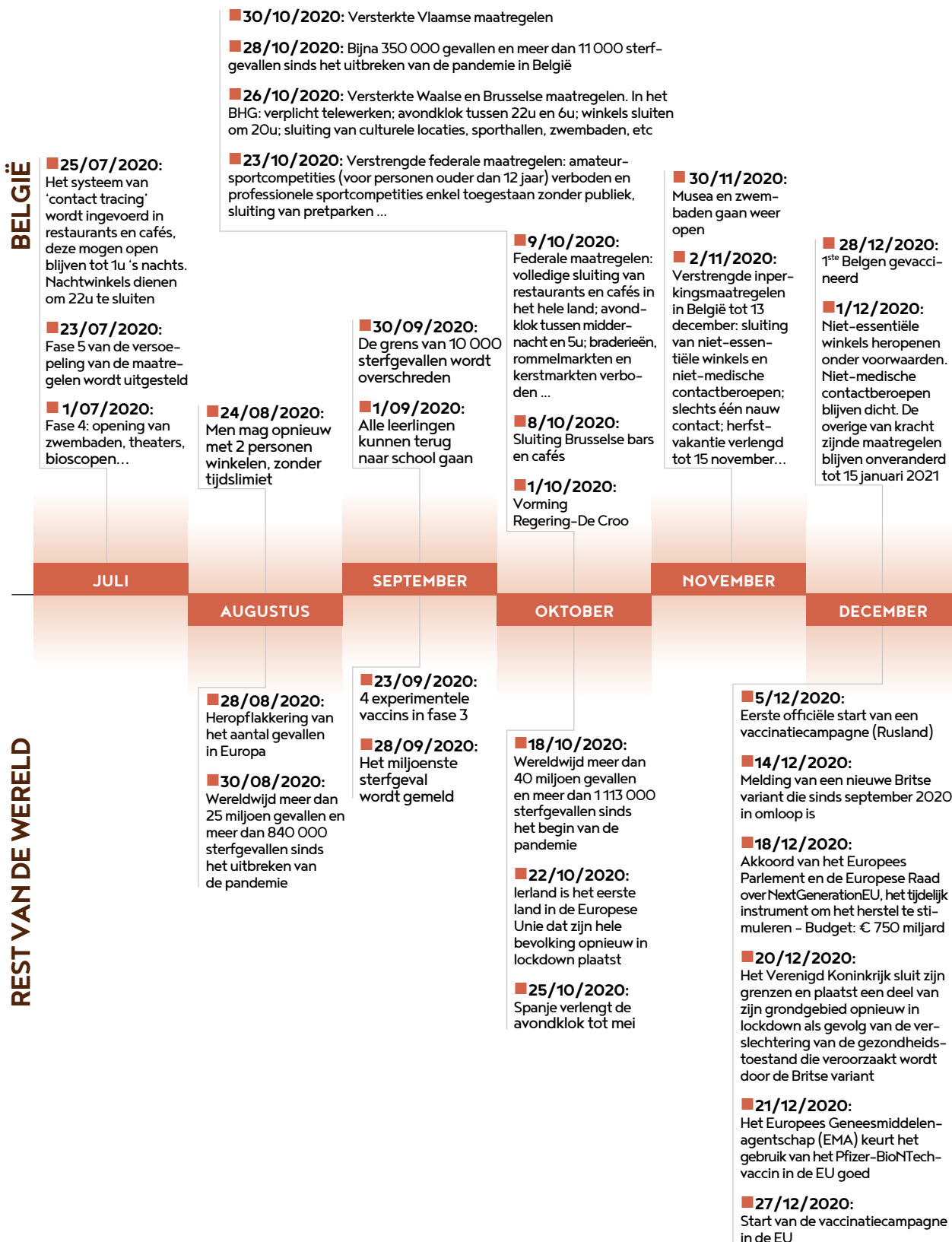
Ook in het Brussels Gewest werd de tweede helft van 2020 aanvankelijk gekenmerkt door een herstel van de economische activiteit en de investeringen. De opkomst van de tweede besmettingsgolf en een nieuwe lockdown in het najaar van 2020, hebben dit economisch herstel aanzienlijk vertraagd. **In het vierde kwartaal van 2020 is de activiteit van de Brusselse ondernemingen opnieuw verzwakt.** De economische impact van de tweede golf van de epidemie was echter beperkter dan die van de eerste. De lockdown was minder streng en meer gericht. **De Brusselse economische activiteit heeft zich in het eerste kwartaal van 2021 weer enigszins hersteld.** De start van de vaccinatiecampagne eind 2020 en de vooruitgang ervan begin 2021 lijken een positieve impact te hebben op het vertrouwen van de Brusselse bedrijven en consumenten. Dit wijst op positieve vooruitzichten voor de toekomstige vraag en de activiteit van de bedrijven. **Maar hoewel de Brusselse economie tekenen van herstel vertoont, blijven er onzekerheden bestaan.** De afwezigheid van pendelaars en toeristen heeft immers een niet te verwaarlozen impact op de economische activiteit van het Gewest. Het economische herstel blijft afhankelijk van de opheffing van de beperkingen naarmate de gezondheidssituatie evolueert. De impact van de mogelijke intrekking van de steunmaatregelen en het verminderde vermogen van verzwakte bedrijven om hun activiteiten weer op te starten, zijn eveneens potentiële belemmeringen voor het herstel.

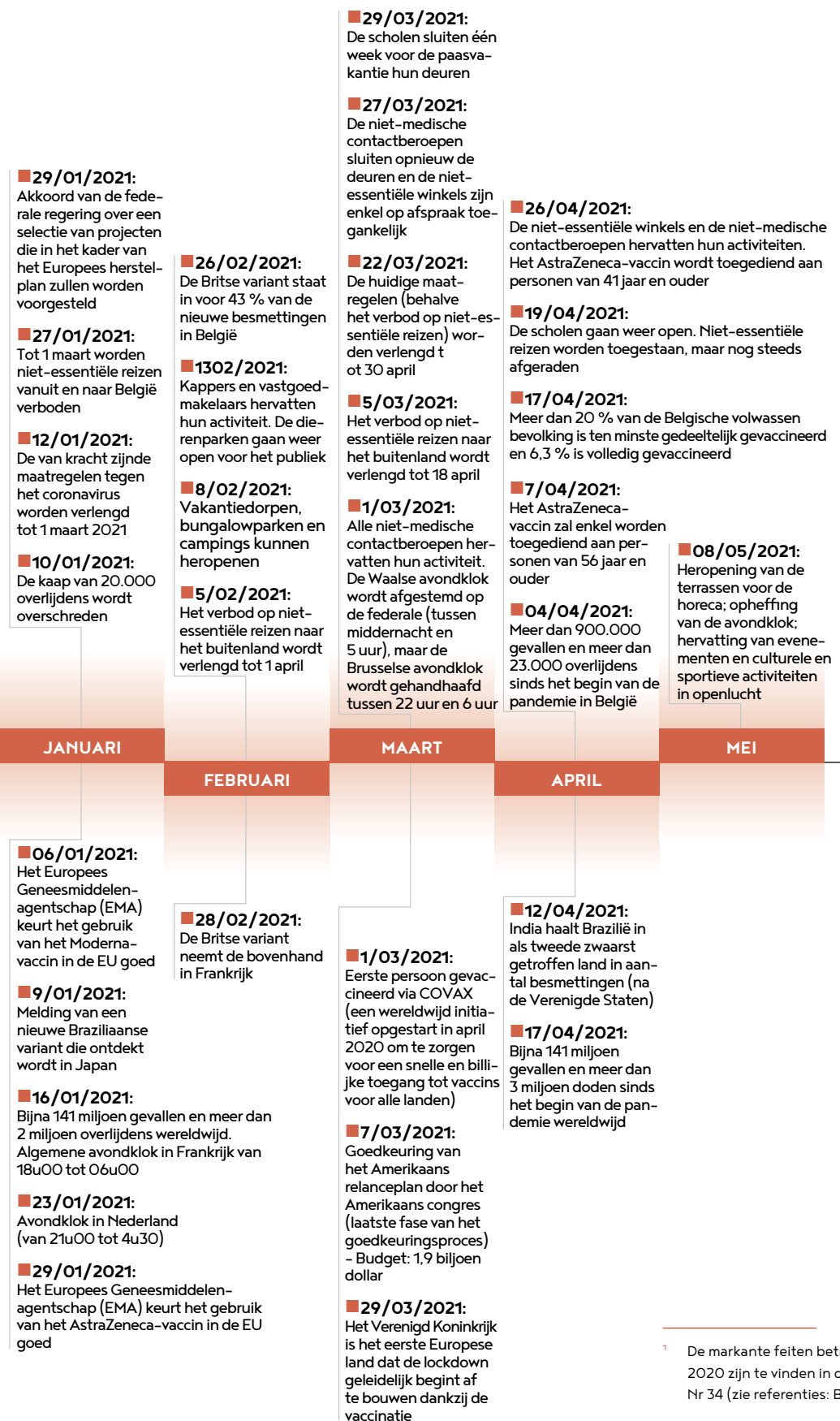
Op sectoraal niveau verschillen de impact van de Covid-19-crisis en het profiel van het herstel sterk van de ene bedrijfstak tot de andere, afhankelijk van de mate waarin ze door de gezondheidsmaatregelen worden getroffen. Hoewel haar omzetgroei in het vierde kwartaal van 2020 vertraagde, heeft de **verwerkende industrie** aan het einde van het jaar weer haar activiteitsniveau van vóór de crisis bereikt. Dit herstel was vooral te danken aan de automobielenindustrie en de vervaardiging van farmaceutische producten. Ook de **bouwnijverheid** is zich in het vierde kwartaal van 2020 blijven herstellen. Hoewel de omzet van de sector nog niet volledig het niveau van vóór de crisis bereikt, komt hij zeer dicht in de buurt. De omzetgroei in de productiediensten was daarentegen gematigder in het vierde kwartaal van 2020. De activiteit in de **productiediensten** werd gesteund door een hele reeks diensten aan de ondernemingen, maar werd benadeeld door de groothandel, zodat de activiteit eind 2020 onder het niveau van vóór de crisis bleef. Tot slot is de evolutie van de persoonlijke diensten zeer uiteenlopend. Globaal genomen hield het herstel van deze sector in het laatste kwartaal van 2020 aan. De omzet in de **persoonlijke diensten** was tussen oktober en december 2020 hoger dan het jaar voordien. Achter dit globale resultaat gaat echter een nog altijd moeilijke situatie schuil, want eind 2020 en begin 2021 bleven sommige activiteiten zwaar getroffen door de gezondheidsmaatregelen. Het betreft in het bijzonder de horeca, de non-food detailhandel, de evenementen en de culturele en recreatieve activiteiten.

Dankzij de steunmaatregelen van de overheid hebben de werkgevers en zelfstandigen het aantal gewerkte uren kunnen aanpassen, **zodat de gevolgen van de crisis voor de werkgelegenheid en de 'klassieke' werkloosheid onder de Brusselaars tot het eerste kwartaal van 2021 beperkt bleven.** Zo waren er in maart 2021 2,8 % meer Brusselse niet-werkende werkzoekenden dan in maart 2020, vergeleken met een stijging met 8,9 % tijdens de crisis van 2009. **De Brusselse arbeidsmarkt dreigt echter tegen eind 2021 onder druk te komen staan.** Waarschijnlijk zal de opheffing van de steunmaatregelen immers tot banenverlies en een hogere werkloosheid leiden. Bovendien zullen sommige Brusselaars die door de crisis van de arbeidsmarkt verdwenen zijn, zich (opnieuw) bij Actiris inschrijven wanneer het economische herstel nieuwe vooruitzichten op werk en opleiding schept. Zo zou volgens view het aantal Brusselse niet-werkende werkzoekenden in december 2021 tussen de 6,1 % en 10,6 % kunnen stijgen ten opzichte van december 2020.

1. DE COVID-19-CRISIS: ENKELE MARKANTE FEITEN SEDERT HET BEGIN VAN DE ZOMER VAN 2020

1.1 ENKELE BELANGRIJKE DATA¹

¹ De markante feiten betreffende de Covid-19-crisis van voor de zomer van 2020 zijn te vinden in de Conjunctuurbarometer van het Brussels Gewest Nr 34 (zie referenties: BISA (herfst 2020).

1.2 DE TWEEDE HELFT VAN 2020: EEN MATIG HERSTEL VAN DE WERELDWIJDE ECONOMISCHE ACTIVITEIT, ONDERBROKEN DOOR DE TWEEDE COVID-19-GOLF

Gedeeltelijk herstel in het derde kwartaal van 2020...

De wereldwijde economische activiteit kwam in het derde kwartaal van 2020 geleidelijk weer op gang dankzij de opheffing van de lockdownmaatregelen overal ter wereld. Het herstel van het wereldwijde bbp was aanzienlijk in het derde kwartaal, ten opzichte van het voorgaande kwartaal, waarin de economische activiteit het zwaarst werd getroffen. Over de hele wereld namen de verkoop van de detailhandel en de industriële productie toe, ondersteund door de investeringen en de privéconsumptie (de huishoudens gaven een deel uit van het spaargeld dat ze in het eerste deel van het jaar niet uitgaven). Niettemin beperkten de gezondheidsmaatregelen nog steeds de activiteit van de sectoren waar social distancing moeilijk is (detailhandel, hotels, restaurants, cultuur en evenementen). Het bbp van de eurozone blijft zo in het derde kwartaal van 2020 4,3 % onder het niveau van het vierde kwartaal in 2019, het laatste kwartaal van voor de Covid-19-crisis².

Ook in België heeft de economische activiteit in het derde kwartaal van 2020 weliswaar een opleving gekend ten opzichte van het voorgaande kwartaal, maar het herstel blijft onvoldoende: het Belgische bbp ligt in het derde kwartaal van 2020 nog steeds 4,9 % lager in vergelijking met het vierde kwartaal van 2019³.

... gevolgd door de tweede golf van de epidemie in het vierde kwartaal van 2020

In het vierde kwartaal van 2020 verspreidde de tweede golf van de epidemie zich over de hele wereld: in vele landen steeg het aantal ziekenhuisopnames als gevolg van Covid-19 tot min of meer vergelijkbare niveaus als die van de eerste golf⁴. De regeringen namen nieuwe gezondheidsmaatregelen, die een rechtstreekse impact hadden op de economische activiteit van bepaalde sectoren: de zogenaamde 'niet-essentiële' winkels, hotels en restaurants, cultuur en evenementen. Bovendien had de afwezigheid van werknemers (ziekte, quarantaine, kinderopvang) indirect gevolgen voor andere activiteitssectoren.

Het bbp in de eurozone daalde in het vierde kwartaal van 2020⁵ licht ten opzichte van het voorgaande kwartaal, voornamelijk als gevolg van de daling van de consumptie van de huishoudens, waarvan het vertrouwen nog niet volledig hersteld was. Het bbp van de eurozone ligt in het vierde kwartaal van 2020 4,9 % lager dan het niveau in hetzelfde kwartaal van 2019.

² Bron: OESO (seizoengezuiverde gegevens)

³ Bron: NBB (seizoengezuiverde gegevens)

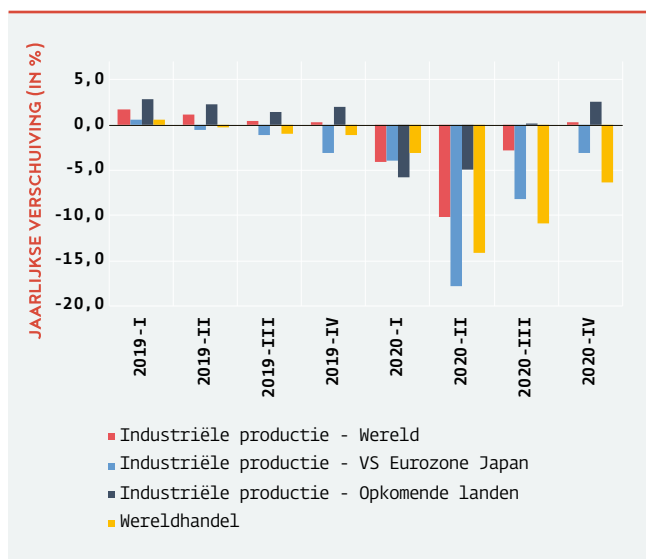
⁴ Bron: European Center for Disease Prevention and Control (ECDC)

⁵ Bron: OESO (seizoengezuiverde gegevens)

De wereldwijde economische activiteit werd in het vierde kwartaal van 2020 (2e epidemiegolf) echter **aanzienlijk minder** getroffen **dan in het tweede kwartaal van 2020** (1ste epidemiegolf), en wel om verschillende redenen:

- > **veel sectoren zijn erin geslaagd hun productiemethoden aan te passen:** grootschalig telewerk, reorganisatie van de industriële productie om social distancing te respecteren enz.;
- > **de wereldhandel werd gestimuleerd door het herstel van de economische activiteit in China** (de eerste economie die door de epidemie werd getroffen en die zich reeds begon te herstellen) en in de opkomende landen⁶ (waar de gezondheidsmaatregelen de economische activiteit minder hebben beperkt dan in de ontwikkelde landen)⁷. Na een sterke daling in het eerste en tweede kwartaal van 2020, trok de wereldhandel in het derde en vierde kwartaal van 2020 weer licht aan (zie grafiek 1);
- > **de export naar het VK verbeterde de handelsbalans van de Europese of niet-Europese exporterende landen**, na de tijdelijke opslag van goederen in afwachting van het eind 2020 ondertekende Brexit-gerelateerde vrijhandelsakkoord. Dit fenomeen temperde dan de afname van de activiteit in het vierde kwartaal van 2020 in een reeks exporterende landen⁸.

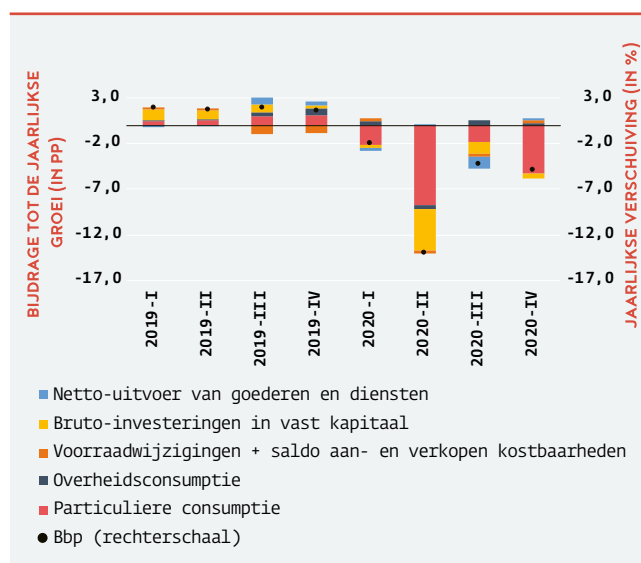
GRAFIEK 1: Evolutie van de internationale goederenhandel en industriële productie, in volume

Bron: Centraal Planbureau
Nota: seizoengezuiverde gegevens

Het Belgische bbp is in het vierde kwartaal van 2020 niet aanzienlijk gedaald ten opzichte van het voorgaande kwartaal, wat beter is dan verwacht: de particuliere en publieke investeringen ondersteunden de binnenlandse vraag⁹ en de Belgische export naar het Verenigd Koninkrijk nam toe ten gevolge van het tijdelijke opslageffect in verband met de Brexit¹⁰. **Toch is het Belgische bbp in het vierde kwartaal van 2020 nog 4,9 % lager dan in hetzelfde kwartaal van 2019**, nog ver verwijderd van het niveau van vóór het begin van de pandemie¹¹ (zie grafiek 2).

GRAFIEK 2: Bijdrage tot de jaarlijkse groei van het Belgische bbp in volume per bestedingscategorie

Bron: NBB (april 2021)
Nota: seizoengezuiverde gegevens

Over het hele jaar 2020 is de wereldwijde economische activiteit afgenomen

Uiteindelijk is het wereldwijde bbp in 2020 met 3,4 % gedaald ten opzichte van 2019, doordat in een recordaantal landen de economische activiteit is afgenomen. Deze wereldwijde daling is meer dan drie keer zo groot als die tijdens de economische en financiële crisis van 2009. **In de eurozone daalde het bbp met 6,6 % in 2020** (in vergelijking met 4,5 % tijdens de crisis van 2009)¹². **Het Belgische bbp daalde in 2020 met 6,3 %**, de grootste terugval sinds de Tweede Wereldoorlog, en meer dan drie keer de daling die tijdens de crisis van 2009 werd waargenomen (-2,0 % tussen 2008 en 2009)¹³.

⁶ Zie glossarium

⁷ Zie referenties: ECB (maart 2021)

⁸ Zie referenties: ONS (1 februari 2021), INSEE (11 maart 2021)

⁹ Zie referenties: FPB (11 februari 2021)

¹⁰ Zie referenties: NBB (9 maart 2021)

¹¹ Bron: NBB (seizoengezuiverde gegevens)

¹² Bron: OESO

¹³ Bron: NBB

De stijging van de Belgische werkgelegenheid werd tijdelijk onderbroken door de gezondheids crisis, maar is sinds het derde kwartaal van 2020 weer op gang gekomen, met een sterkere groei van het aantal zelfstandigen¹⁴. Dankzij de steunmaatregelen van de regering blijft de werkgelegenheid stabiel dan de economische activiteit.

De Covid-19-crisis accentueert de sociaal-economische ongelijkheden tussen landen, sectoren en sociale groepen:

- > opkomende economieën of economieën in ontwikkeling zouden harder worden getroffen door de Covid-19-crisis dan geavanceerde landen, volgens het IMF¹⁵;
- > de dienstensectoren worden langduriger getroffen door de gezondheidsmaatregelen dan de bouwsector en de industrie¹⁶;
- > jongeren, vrouwen, relatief laaggeschoolde werknemers en werknemers in de informele economie worden het zwaarst getroffen¹⁷.

1.3 EEN GESPANNEN START VAN 2021 TUSSEN VACCINATIECAMPAGNES EN DE VERSPREIDING VAN EEN DERDE GOLF

Het herstel van de wereldwijde economische activiteit werd in het eerste kwartaal van 2021 onderbroken door de derde golf

Zowat overal ter wereld gingen de vaccinatiecampagnes begin 2021 van start. Ondanks de bevoorradingsproblemen gaf de toename van het aantal gevaccineerde volwassenen hoop op een geleidelijke opheffing van de gezondheidsmaatregelen in het voorjaar. Maar midden februari leidde een nieuwe stijging van het aantal besmettingen en ziekenhuisopnames, met meer bepaald de uitbreiding van de varianten, tot nieuwe beperkende maatregelen in vele landen. Hierdoor werd het herstel van de economische activiteit, dat in de tweede helft van 2020 was ingezet, weer vertraagd. **De handel, de vervoersdiensten en de horeca kennen wereldwijd een terugval**¹⁸. Het herstel wordt dus uitgesteld voor veel sectoren die al bijzonder verzwakt zijn door de crisis, meer bepaald de sectoren waar social distancing moeilijker ligt. België ontkomt niet aan deze derde epidemiegolf en aan de verstreming van de sanitaire maatregelen in maart 2021 (zie tijdslijn).

Het herstel van de wereldwijde handel houdt echter aan en ondersteunt de groei van de economische activiteit over de hele wereld. De eurozone blijft evenwel achter, met een tragere groei van de economische activiteit dan in veel andere geavanceerde economieën¹⁹. De ECB gaat voor het 1ste kwartaal van 2021 uit van een zeer lichte daling van het bbp ten opzichte van het vorige kwartaal, als gevolg van de nieuwe gedeeltelijke lockdowns die wegen op de economische activiteit.

In België neemt het vertrouwen echter toe, ondanks de verstreming van de maatregelen

In België herstelt het vertrouwen zich en zijn de vooruitzichten positief: in maart 2021 stijgt het ondernemersvertrouwen in alle activiteitssectoren over het algemeen tot boven het niveau van vóór de crisis (februari 2020). De huishoudens zijn minder bang voor banenverlies en verwachten meer te sparen. **De index van het consumentenvertrouwen van maart 2021 is iets hoger dan die van maart 2020**. Volgens de NBB, zou het Belgische bbp, ondanks een licht herstel in het eerste kwartaal van 2021, nog steeds 1,0 % onder het niveau van een jaar eerder liggen²⁰.

¹⁴ Zie referenties: NBB (31 maart 2021).

¹⁵ Zie referenties: IMF (april 2021)

¹⁶ Zie referenties: INSEE (11 maart 2011)

¹⁷ Zie referenties: IMF (april 2021)

¹⁸ Zie referenties: INSEE (11 maart 2011)

¹⁹ Zie referenties: NBB (9 maart 2021)

²⁰ Zie referenties: NBB (29 april 2021)

1.4 WAT BRENGT DE TOEKOMST?

De economische activiteit zou geleidelijk aantrekken naarmate het jaar vordert...

Het tijdschema voor de opheffing van de gezondheidsmaatregelen die de economische activiteit nog steeds ernstig beperken, zal geleidelijk evolueren naarmate de vaccins over de hele wereld zullen worden verspreid en er een groepsimmunitet zal ontwikkeld worden om het virus in te dammen.

Volgens de laatste prognoses van de OESO zal het bbp van de VS in 2021 met 6,5 % stijgen, gesteund door een derde herstelplan ter waarde van 1 900 miljard dollar (8,7 % van het bbp van de VS)²¹. Dit plan zou de groei van het bbp van de eurozone in de periode 2021-2022 met 0,3 % ondersteunen, voornamelijk dankzij de toename van de Amerikaanse invoer vanuit de eurozone en de daling van de risicopremies bij beurswaarderingen²².

De landen van de eurozone zullen ook profiteren van de steunmaatregelen van de EU ten belope van in totaal 1 750 miljard euro tussen 2021 en 2027, alsook van de positieve effecten op de intra-Europese industriële handel als gevolg van nationale herstelplannen (bv. Frankrijk, Duitsland). Volgens **de ECB zou het bbp van de eurozone in 2021 met 4,0 % stijgen. Het FPB verwacht dat de Belgische economische activiteit in 2021 met 4,1 % zal groeien** dankzij een mogelijke heropleving in het voorjaar, gestimuleerd door de voortgang van de vaccinatiecampagnes en de verbetering van het consumenten- en ondernemersvertrouwen.

De impact op de arbeidsmarkt blijft beperkter dan die op de economische activiteit, zowel in Europa als in België, met vanaf 2022 meer nieuwe dan verloren banen. De werkloosheidsgraad in de eurozone zou in de periode 2020-2021 met 1,1 procentpunt (pp)²³ stijgen. De Belgische werkloosheidsgraad zou in de periode 2020-2021 met 1,4 pp stijgen. Voor België worden in 2021 ongeveer 50 600 extra niet-werkende werkzoekenden verwacht (+10,2 %)²⁴. Tot slot dreigt **de Covid-19-crisis sommige landen die reeds een groot overheidstekort hadden, in een nieuwe begrotingscrisis te storten, aangezien deze staten schulden hebben gemaakt via steunmaatregelen voor de huishoudens en de bedrijven**.

... met een variabel herstelritme en onzekerheden

De economische activiteit herstelt zich wereldwijd tegen een verschillend tempo als gevolg van²⁵:

- > **de sectorstructuur van een economie:** hoe groter het gewicht van de sterk getroffen sectoren (zoals toerisme, detailhandel, horeca en evenementen...), hoe negatiever de impact;
- > **de budgettaire ruimte van een land om de bedrijven en huishoudens te ondersteunen:** de overheden hebben snel **uitgebreide maatregelen** (zoals tijdelijke werkloosheidsmaatregelen) genomen om particulieren en bedrijven die sterk door de extreme economische schok worden getroffen, te ondersteunen. Ook de centrale banken hebben een accommoderend monetair beleid gevoerd²⁶. Deze maatregelen ondersteunen de vraag;
- > **de voortgang van de vaccinatiecampagnes in de richting van groepsimmunitet:** een goed beheer van de vaccinelieferingen en -distributie maakt het mogelijk sneller een toereikende groepsimmunitet te bereiken, waarna de gezondheidsmaatregelen die de economische activiteit beperken, geleidelijk zullen worden versoepeld.

Wereldwijd moet er nog veel werk worden verzet om de gevolgen van de pandemie te verzachten. **De toekomst blijft onzeker en hangt af van de evolutie van verschillende parameters, zoals de gezondheidssituatie, het vaccinatietempo, de groei van de consumptie en de investeringen**²⁷.

²¹ Bron: McCarthy (11 maart 2021)

²² Bron: ECB

²³ Zie glossarium

²⁴ Bron: FPB

²⁵ Zie referenties: IMF (oktober 2020 en april 2021), OESO (september 2020 en maart 2021), OFCE (oktober 2020 en april 2021).

²⁶ Zie verklarende woordenlijst

²⁷ Zie referenties: IMF (april 2021)

2. BRUSSELSE CONJUNCTUUR

2.1 WAT IS DE IMPACT VAN DE COVID-19-CRISIS OP DE BRUSSELSE ECONOMISCHE ACTIVITEIT?

Net als op internationaal en nationaal niveau werd de **tweede helft van 2020** aanvankelijk gekenmerkt door een herstel van de activiteit en de investeringen van de Brusselse ondernemingen. **Dit herstel werd vervolgens vertraagd door de tweede golf van Covid-19-besmettingen.** De nieuwe gezondheidsmaatregelen die in het najaar van 2020 werden getroffen, onderbraken het tempo van het herstel na de geleidelijke opheffing van de lockdown van het voorjaar van 2020. Toch heeft de **opleving van het ondernemers- en consumentenvertrouwen**, waarmee het herstel in 2020 gepaard ging, zich tot het voorjaar van 2021 voortgezet. De start van de vaccinatiecampagne eind december 2020 voorspelt immers een einde van de crisis en heeft een positief effect op het moreel van de Brusselse huishoudens. De **gunstige vooruitzichten voor de vraag** wijzen op **een aanhoudend herstel** van de activiteiten en de investeringen van de bedrijven. Er heerst echter nog **onzekerheid over de snelheid waarmee de Brusselse economie zal terugkeren naar het niveau van vóór de crisis.** De gezondheidssituatie en het tempo van de vaccinatiecampagnes blijven onzeker. De belemmeringen voor het toerisme en voor een volledige terugkeer van werknemers naar de werkvloer wegen nog steeds zwaar op de Brusselse economie, gezien haar grote afhankelijkheid van de externe vraag.

In dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op de onderliggende mechanismen van dit economische herstel, rekening houdend met de specifieke kenmerken van de Brusselse economie.

Groei van de Brusselse economische activiteiten tot en met 2019, onderbroken door de Covid-19-crisis

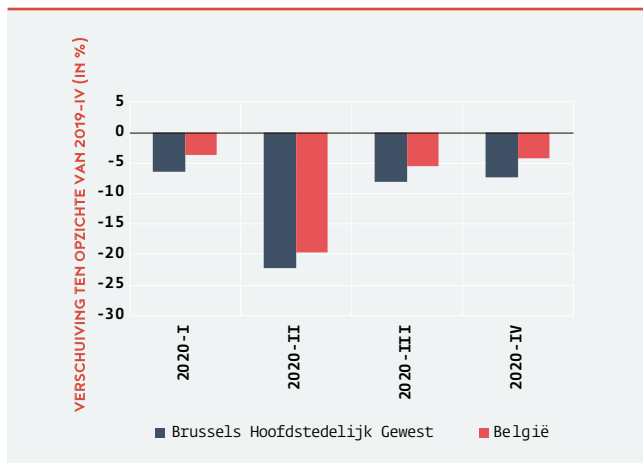
Sinds 2017 zat de activiteit van de Brusselse bedrijven in de lift. Uit de update van de regionale rekeningen die het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR) in februari 2021 heeft gepubliceerd, blijkt dat **de toegevoegde waarde van Brussel net vóór de gezondheids crisis sterk is gestegen** (+2,2 % tussen 2018 en 2019). Alle Brusselse activiteitensectoren hebben in 2019 positief bijgedragen aan deze groei. Dit is in het bijzonder het geval voor de financiële activiteiten en verzekeringen (bijdrage van 0,71 pp), de wetenschappelijke activiteiten en administratieve diensten (bijdrage van 0,35 pp) en het openbaar bestuur (bijdrage van 0,25 pp). De Covid-19-crisis heeft deze vooruitgang onderbroken. De eerste gevolgen ervan werden begin 2020 voelbaar in het Brussels Gewest. Daarna **heeft de lockdown in het voorjaar van 2020 de activiteit in veel economische sectoren plots doen afnemen.** Deze schok lijkt in het Brussels Gewest nog sterker te zijn geweest dan in de rest van het land (zie grafiek 3).

Economisch herstel, vertraagd door de tweede besmettingsgolf in de tweede helft van 2020

Gedeeltelijk economisch herstel in het derde kwartaal van 2020...

Na een uiterst moeilijk tweede kwartaal evolueerde de economische activiteit in Brussel op het ritme van de invoering en de versoepeling van de gezondheidsmaatregelen. **De opheffing van de lockdown van het voorjaar van 2020 en de versoepeling van sommige beperkingen in de zomer hebben een economisch herstel in het derde kwartaal van 2020 mogelijk gemaakt.** Alle btw-plichtige²⁸ Brusselse activiteitensectoren zagen hun omzet tussen het tweede en derde kwartaal van 2020 met 18 % stijgen. Deze opleving was echter minder groot dan op Belgisch niveau (zie grafiek 3) en maakte geen terugkeer mogelijk naar het niveau van de economische activiteit van vóór de crisis (-7 % in het vierde kwartaal van 2020 in vergelijking met het vierde kwartaal van 2019).

GRAFIEK 3: Evolutie van de omzet ten opzichte van het niveau vóór de crisis

Bron: STATBEL - btw-aangiften, berekeningen BISA
Nota: seizoengezuiverde gegevens

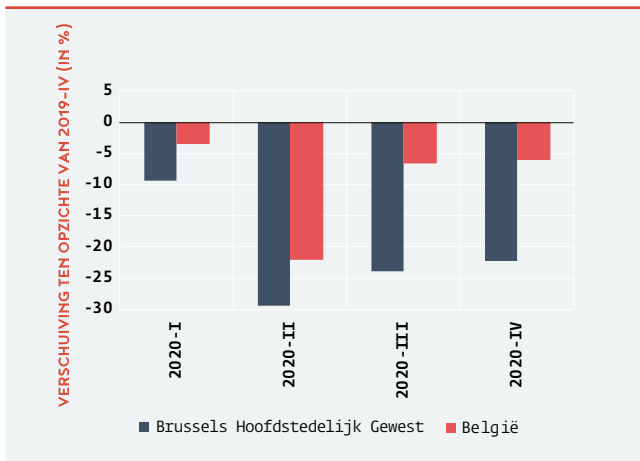
... afgeremd door de tweede besmettingsgolf in het vierde kwartaal van 2020

Het economische herstel werd aanzienlijk vertraagd door de tweede besmettingsgolf in het vierde kwartaal van 2020. De stijging van het aantal positieve gevallen en het aantal ziekenhuisopnames heeft begin november 2020 tot een nieuwe lockdown geleid. Hierdoor zagen de Brusselse ondernemingen hun omzet veel minder snel stijgen dan in het vorige kwartaal (+1 % op kwartaalbasis). De tweede lockdown, die minder streng en meer doelgericht was dan de eerste, had een beperkte invloed op de economische activiteit in Brussel. Op basis van eerdere ervaringen hebben veel sectoren zich ook aangepast op het vlak van telewerk en productie om hun activiteiten te kunnen handhaven. Uit de conjunctuurenquêtes van de NBB blijkt ook dat het vertrouwen van de Brusselse ondernemingen niet noemenswaardig ondermijnd is door de tweede golf (zie grafiek 6). Vergeleken met de lockdown in het voorjaar van 2020 heeft die van het najaar een kleinere impact gehad op de Brusselse economische activiteit en de vooruitzichten ervan.

De investeringen nemen in de tweede helft van 2020 weer toe, maar blijven onder het niveau van vóór de crisis

Met de versoepeling van de beperkende maatregelen is het economische herstel in het derde kwartaal van 2020 gepaard gegaan met een opleving van de investeringen (+8 % op kwartaalbasis). Het herstel was echter minder sterk voor de Brusselse bedrijven dan op Belgisch niveau (+20 % op kwartaalbasis). De tweede golf van de epidemie heeft dit herstel vertraagd, maar niet gestopt (+2 % tussen het derde en vierde kwartaal van 2020). Desondanks blijven **de investeringen in Brussel ver onder het niveau van vóór de crisis** (-22 % in het vierde kwartaal van 2020 in vergelijking met het vierde kwartaal van 2019) (zie grafiek 4).

²⁸ Dit zijn geregionaliseerde omzetstatistieken op basis van door STATBEL verstrekte btw-aangiften. Deze gegevens bestrijken slechts ongeveer de helft van de economische activiteit in Brussel: winning van delfstoffen (sectie B van NACE-BEL 2008), industrie (C), productie en distributie van elektriciteit, gas, water ... (D en E), bouwnijverheid (F), handel in en reparatie van auto's (G), vervoer en opslag (H), horeca (I), informatie en communicatie (J), gespecialiseerde en ondersteunende diensten (M en N), kunst, amusement en recreatieve activiteiten (R) en andere dienstverlenende activiteiten (S). Belangrijke sectoren in het Brussels Gewest, zoals financiële activiteiten en verzekeringen (K), het openbaar bestuur (O) en het onderwijs (P), zijn dus niet in deze gegevens opgenomen.

GRAFIEK 4: Evolutie van de investeringen ten opzichte van het niveau vóór de crisis

Bron: STATBEL - btw-aangiften, berekeningen BISA
Nota: seizoengezuiverde gegevens

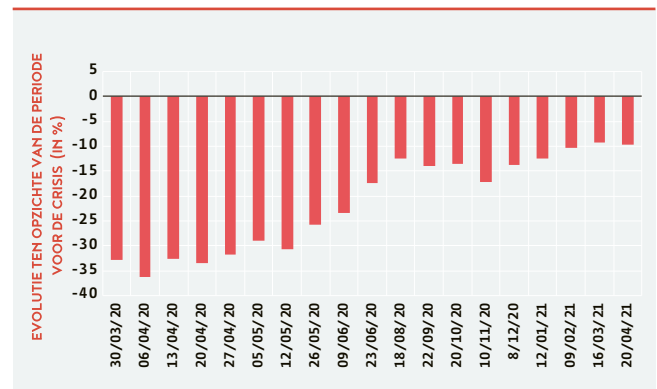
Deze toename van de investeringen is een eerste positief signaal voor de evolutie van de economie in haar geheel. Bedrijven investeren meer wanneer zij een groei van de vraag en van hun toekomstige activiteit verwachten. Zoals hieronder wordt besproken, wordt deze trend bevestigd in het eerste kwartaal van 2021, wanneer het consumentenvertrouwen toeneemt en de verwachtingen voor de vraag vastere vorm krijgen.

Een nieuw herstel in het eerste kwartaal van 2021, tussen vaccinatiecampagne en derde besmettingsgolf

De start en de vooruitgang van de vaccinatiecampagne hebben positieve gevolgen voor de Belgische en Brusselse economische context. De resultaten van de ERMG-enquête maken het mogelijk om de evolutie van de Belgische economische activiteit sinds het begin van de crisis op zeer korte termijn te volgen. Net als de ramingen van de NBB²⁹ die in hoofdstuk 1.3 werden voorgesteld, tonen deze cijfers dat de **Belgische economische activiteit zich** in het eerste kwartaal van 2021 **licht heeft hersteld** (zie grafiek 5). De beperkende maatregelen van eind maart 2021 (zie tijdslijn) hadden ook in april een beperkt effect op de omzet van het geheel aan ondernemingen.

Dit herstel wordt ook vastgesteld in het Brussels Gewest, rekening houdend met een aantal sectorale verschillen:

- > het gewicht van de niet-commerciële sector (administraties, internationale organisaties enz.) is groter in de Brusselse economie. Dit zijn sectoren die relatief minder door de crisis worden getroffen;
- > ook de financiële sector is in Brussel meer aanwezig. Deze sector bleef in de crisis relatief gespaard, maar vertoonde eind 2020 enkele tekenen van zwakte;
- > de meest getroffen sectoren (horeca, cultuur en evenementen) zijn sterk afhankelijk van de vraag van de pendelaars en de toeristen in het BHG. De hervatting van deze activiteiten hangt nog steeds af van de maatregelen inzake social distancing (telewerken, reisbeperkingen) in België en in het buitenland. Deze sectoren vertegenwoordigen evenwel geen zeer groot deel van de Brusselse economische activiteit.

GRAFIEK 5: Impact van de Covid-19-crisis op de omzet van de Belgische ondernemingen, enquêteresultaten

Bron: NBB - ERMG, berekeningen BISA

Nota: gewogen gemiddelde op basis van de omzet en geaggregeerd per sector

Vanuit dit oogpunt is er een verschil met de Belgische resultaten, maar dit blijft beperkt. Volgens de NBB zouden de beperkende maatregelen van eind maart 2021 een geringe impact op de economische activiteit hebben. Dit ondanks de sterke verschillen in de evolutie van de verschillende bedrijfstakken, zoals we ook in hoofdstuk 2.2 zullen zien³⁰.

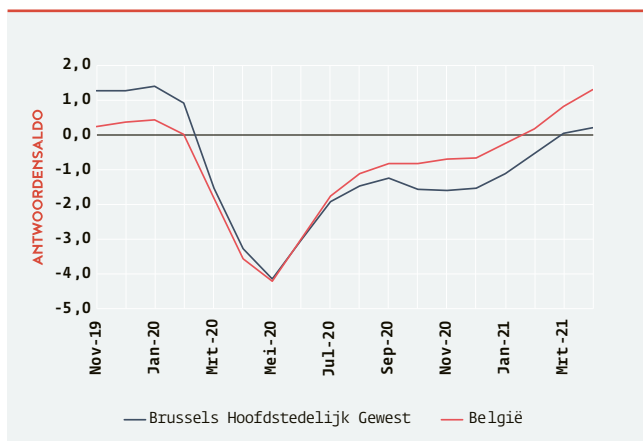
²⁹ Zie referenties: Nationale Bank van België (29 april 2021)

³⁰ Zie referenties: Nationale Bank van België (27 april 2021)

Groeiend vertrouwen bij de Brusselse bedrijven...

Het eind 2020 vastgestelde herstel van de investeringen ging gepaard met een **aanzienlijke toename van het vertrouwen van de Brusselse ondernemingen**. Deze laatste zijn in het eerste kwartaal van 2021 steeds optimistischer geworden. **Het vertrouwen ligt zelfs dicht bij het niveau van vóór de crisis**, ondanks een lichte daling in april 2021. Deze daling wordt verklaard door de opkomst van een derde epidemiegolf en de invoering van nieuwe gezondheidsmaatregelen eind maart.

GRAFIEK 6: Ondernemersvertrouwen, enquêteresultaten

Bron: NBB, berekeningen BISA
 Nota: antwoordensaldo seizoengezuiverd, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde

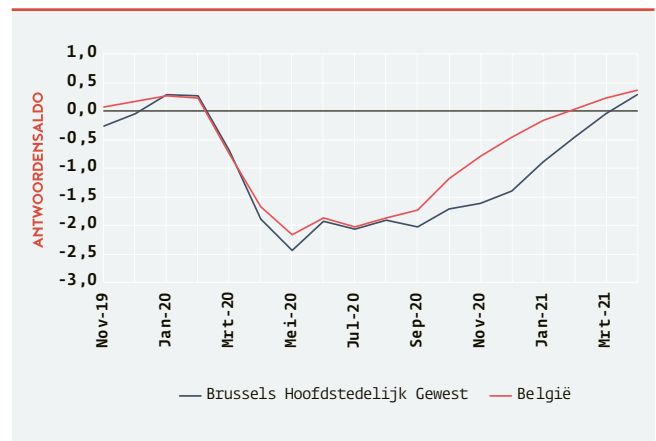
Dit toegenomen vertrouwen wordt vooral verklaard door de verwachting van een stijgende vraag in vrijwel alle onderzochte sectoren. In dit opzicht gelden alleen voor de handel sinds maart 2021 minder goede verwachtingen. Het grotere optimisme wordt ook verklaard door een toename van de bestellingen in de industrie en het vooruitzicht van een groei van de activiteit in de diensten aan de ondernemingen.

... en meer optimistische huishoudens

Het eerste kwartaal van 2021 is ook synoniem voor een hernieuwd vertrouwen van de Brusselse consumenten. **De huishoudens hebben evenveel vertrouwen als vóór de crisis (zie grafiek 7).**

De vaccinatiecampagne die eind december 2020 begon, heeft een positief effect op het vertrouwen en biedt hoop opeen mogelijk einde van de crisis. De Brusselse consumenten zijn sindsdien optimistischer geworden over de Belgische economische situatie, de evolutie van de werkloosheid en hun financiële situatie.

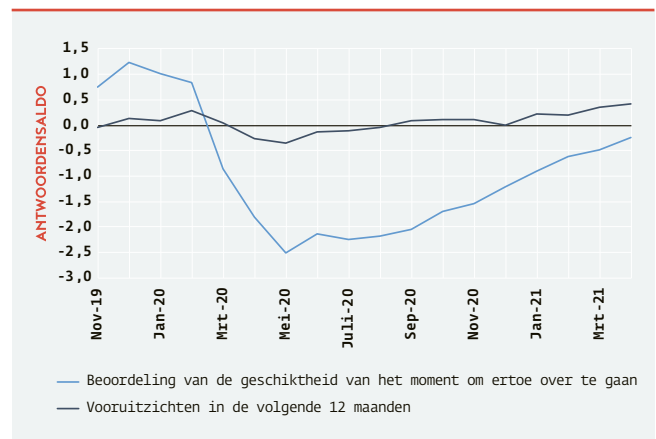
GRAFIEK 7: Consumentenvertrouwen, enquêteresultaten

Bron: NBB, berekeningen BISA
 Nota: antwoordensaldo seizoengezuiverd, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde

Dit toegenomen vertrouwen is des te opvallender omdat de Brusselse huishoudens er steeds minder over denken hun consumptie uit te stellen. De vooruitzichten voor grote aankopen zijn aan het verbeteren: de prognoses voor de komende 12 maanden zijn sinds begin 2021 aan het stijgen. Bovendien aarzelen de huishoudens steeds minder om belangrijke aankopen meteen te doen (zie grafiek 8).

GRAFIEK 8: Belangrijke aankopen van de Brusselse gezinnen, enquêteresultaten

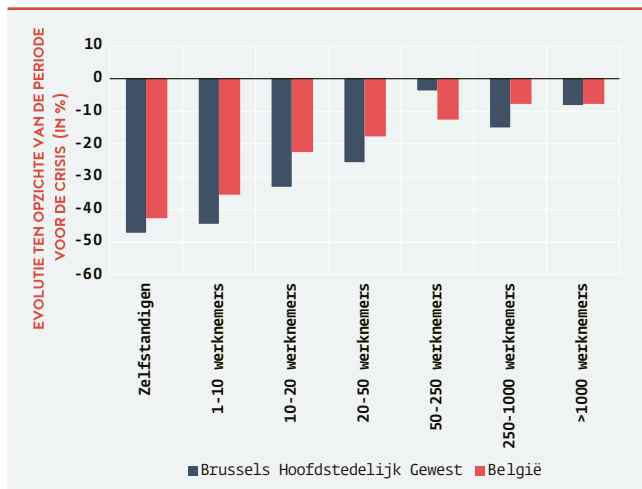

Bron: NBB, berekeningen BISA
 Nota: antwoordensaldo seizoengezuiverd, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde

Brusselse zelfstandigen en kmo's nog steeds in moeilijkheden

Ondanks deze tastbare tekenen van herstel **blijven de zelfstandigen en de kmo's in Brussel kwetsbaar**. Volgens de resultaten van de ERMG-enquête van april heeft de Covid-19-crisis nog steeds een grotere impact op de omzet van deze ondernemingen dan op die van de grote ondernemingen. Bovendien worden zelfstandigen en kmo's in het Brussels Gewest zwaarder getroffen dan in de rest van het land (zie grafiek 9).

GRAFIEK 9: Impact van de Covid-19-crisis op de omzet van de ondernemingen per grootteklasse, enquêteresultaten (27 april 2021)

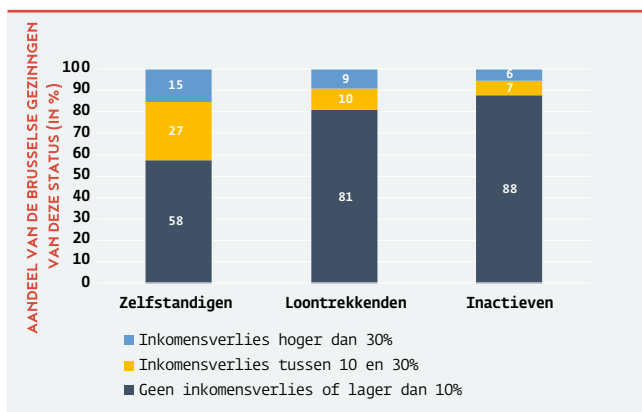

Bron: NBB-ERMG (27 april 2021), berekeningen BISA

Voor de maand april 2021 melden de zelfstandigen in Brussel een verder verlies van 47 % van hun omzet in vergelijking met het niveau van vóór de crisis. De kleine ondernemingen schatten hun verliezen op 26 % tot 44 % ten opzichte van de periode vóór de crisis. Deze **aanhoudende kwetsbaarheid** wordt gedeeltelijk veroorzaakt door de blijvende verplichting tot telewerken, die in sommige sectoren op grote schaal wordt toegepast. De reisbeperkingen van en naar België (opgeheven op 19 april 2021) en de algemene malaise in de internationale toerismesector dragen daar eveneens toe bij. **De afwezigheid van buitenlandse toeristen en pendelaars weegt nog steeds zwaar op de activiteit van sectoren die hoofdzakelijk bestaan uit zelfstandigen en kleine ondernemingen** (contactberoepen, horeca, evenementen enz.) en die **grotendeels afhankelijk zijn van de externe vraag**.

De resultaten van de consumentenenquête van de NBB tonen ook de moeilijkheden aan waarmee de Brusselse zelfstandigen tijdens de crisis te kampen hebben (zie grafiek 10).

GRAFIEK 10: Lijdt uw gezin inkomensverlies als gevolg van de crisis in april? (Volgens het statuut van de respondent)

Bron: NBB (consumentenonderzoek - april 2021), berekeningen BISA

In april 2021 verklaarde slechts 58 % van de Brusselse zelfstandigen dat zij als gevolg van de crisis een inkomensverlies van maar 10 % of minder hadden geleden (zie grafiek 10). Dit is een veel lager percentage dan voor werknemers (81 %) of inactieven (88 %).

Een economisch herstel tekent zich sinds begin 2021 af, maar blijft afhankelijk van onzekere factoren

De economische activiteit in Brussel is in het eerste kwartaal van 2021 licht toegenomen, na een vertraging eind 2020. De start van de vaccinatiecampagne eind december 2020 heeft de Brusselse consumenten iets optimistischer gestemd. Dit toegenomen vertrouwen heeft een positief effect op de vraag, en bijgevolg op het vertrouwen en de investeringen van de ondernemingen. **Ondanks deze eerste positieve tekenen blijft het tempo van het herstel van de economische activiteit in Brussel afhankelijk van verschillende onzekere factoren.**

- > **De evolutie op korte termijn van de epidemiologische situatie.** Deze kan een negatief effect hebben op de evolutie van de economische activiteit. Een nieuwe toename van het aantal positieve gevallen en van het aantal ziekenhuisopnames zou weer kunnen leiden tot een nieuwe reeks beperkende maatregelen. Hoewel de lockdown in het najaar van 2020 (en waarschijnlijk die van eind maart 2021) een beperkte impact had op de Brusselse economie, heeft hij de snelheid van het herstel aanzienlijk vertraagd.
- > **Het tempo van de uitvoering van de vaccinatiecampagne.** Hoe sneller de campagne opschiet, hoe sneller de crisis voorbij zal zijn. Dit aspect is bijzonder belangrijk vanwege een specifieke eigenschap van de Brusselse economie³¹: haar sterke afhankelijkheid van de externe vraag. Vele sectoren in Brussel zijn immers afhankelijk van de vraag van pendelaars en buitenlandse toeristen. De Brusselse economische activiteit kan pas weer volledig op gang komen wanneer het verplichte telewerken wordt versoepeld en de reisbeperkingen worden opgeheven. Pas als een toereikende groepsimmunitet bereikt is, zullen de werknemers, zakenreizigers en toeristen kunnen terugkeren naar het Brussels Gewest.

³¹ Zie referenties: Actiris, view (maart 2021 - 4de versie), BISA, Cuyvers D. (februari 2021)

2.2 SECTORALE FOCUS

Aangezien de gevolgen van de gezondheids crisis de economische activiteit zeer verschillend hebben beïnvloed naargelang de sector -, is het nuttig om de evolutie van de omzet in het Brussels Gewest op sectoraal niveau te analyseren.

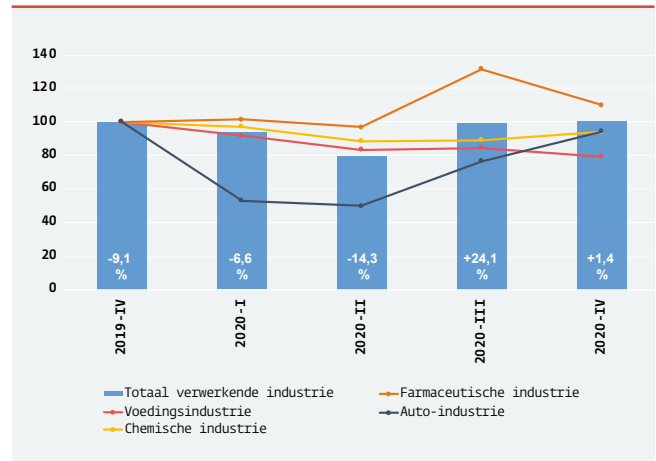
De grafieken 11 tot 14 geven de omzetstatistieken weer op basis van de btw-aangiften voor vier grote sectorale groeperingen (industrie, bouwnijverheid, productiediensten en persoonlijke diensten) en voor de belangrijkste deeltakken waaruit ze bestaan. De evolutie wordt geanalyseerd op basis van seizoengezuiverde gegevens en in verhouding tot het niveau van de verkopen in het vierde kwartaal van 2019, net vóór het uitbreken van de gezondheids crisis.

Daarnaast bieden ook de gegevens van de laatste nationale kwartaalrekeningen, van de ERMG-enquêtes en van de tijdelijke werkloosheid³² volgens de plaats van tewerkstelling interessante inzichten.

Eind 2020 bereikte de verwerkende industrie opnieuw het activiteitsniveau van vóór de crisis, met name dankzij de farmaceutische industrie

Wanneer we de verwerkende industrie in haar geheel bekijken (zonder vervaardiging van cokes en raffinage), is de omzet van de Brusselse bedrijven in het derde kwartaal van 2020 met 24,1 % gestegen (op kwartaalbasis), na een daling met 14,3 % in het voorgaande kwartaal (zie grafiek 11). Het herstel van de industriële activiteiten, met name onder impuls van het herstel van de uitvoer (zie hoofdstuk 1.2), vertraagde echter snel, met een groei van amper 1,4 % in het laatste kwartaal van 2020. Hoewel het om een beperkte stijging gaat, lijkt de industriële activiteit relatief weinig hinder te hebben ondervonden van de gevolgen van de tweede lockdown in het najaar van 2020, met name omdat de beperkingen minder drastisch en gericht waren dan in het voorjaar van 2020. **Ondanks de vertraging die eind 2020 werd opgetekend, is het verkoopniveau in de Brusselse verwerkende industrie bijna terug op het niveau van vóór de crisis.**

GRAFIEK 11: Evolutie van de omzet in de verwerkende industrie³³ en haar belangrijkste deeltakken (index 2019Q4 = 100; de cijfers in % komen overeen met de kwartaalgroei voor de totale verwerkende industrie)

Bron: Statbel - btw-aangiften, berekeningen BISA
Nota: seizoengezuiverde gegevens

De opleving in het derde kwartaal werd vooral ondersteund door het herstel van de activiteit in de auto-industrie (+54,0 %) en de farmaceutische industrie (+35,8 %) in vergelijking met het voorgaande kwartaal. In het vierde kwartaal van 2020 bleef alleen de autoproduktie een sterke omzetsijting vertonen (+23,1 % op kwartaalbasis). Dit blijft echter 6 % onder het niveau van het vierde kwartaal van 2019. Omgekeerd lag de verkoop in de farmaceutische industrie eind 2020 10 % hoger dan het niveau vóór de crisis. Wat de productie van voedingsmiddelen en chemische producten betreft, heeft de omzet van het vierde kwartaal van 2020 nog altijd niet het niveau van het voorgaande jaar bereikt.

³² De tijdelijke werkloosheid is een maatregel ter ondersteuning van de werkgelegenheid in loondienst. In een intersectorale vergelijking wordt de impact van de Covid-19-crisis op de sectoren met een groot aandeel zelfstandigen (zoals bijvoorbeeld de bouwnijverheid) op basis van deze statistieken dan ook onderschat. Bovendien kan tijdelijke werkloosheid op voltijdse of deeltijdse basis worden toegekend. Slechts één (halve) dag betaalde tijdelijke werkloosheid in de maand is voldoende om een baan in de statistieken op te nemen als een baan in tijdelijke werkloosheid. Meer informatie hierover is te vinden in Focus nr. 40 van het BISA (zie referenties: BISA, Cuyvers, D. (februari 2021)).

³³ Exclusief vervaardiging van cokes en raffinage.

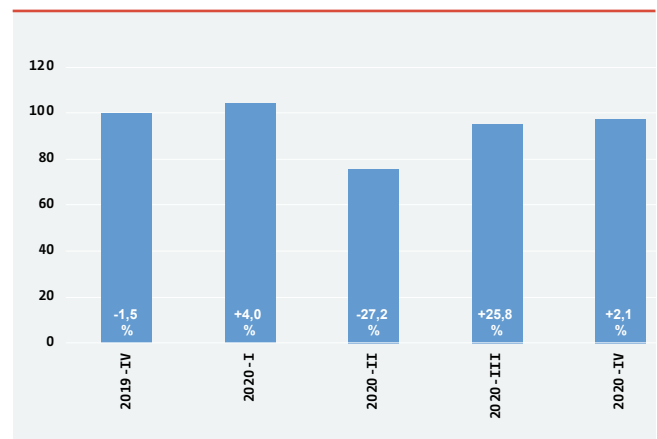
Uit de gegevens over de tijdelijke werkloosheid blijkt dat tussen oktober en december 2020 in het Brussels Gewest gemiddeld nog bijna 2 400 werknemers door deze maatregel werden getroffen in de hele verwerkende industrie. Dit komt neer op ongeveer 15 % van het aantal werknemers in de sector, wat aanzienlijk minder is dan tijdens het hoogtepunt van de crisis in april 2020, toen de helft van de werknemers werd getroffen. **De cijfers van januari en februari 2021 laten echter een zeer sterke stijging van de toepassing van tijdelijke werkloosheid in de verwerkende industrie zien**, vooral te wijten aan de auto-industrie. Eind 2020 - begin 2021 werd de auto-industrie immers geconfronteerd met een ernstig en wijdverbreid tekort aan bepaalde onderdelen die nodig zijn voor de productie van voertuigen, wat grote gevolgen had voor de wereldwijde autoproduktie. In het Brussels Gewest is het effect ook merkbaar voor de bedrijven in de sector, in de eerste plaats de Audi-fabriek in Vorst, die goed is voor nagenoeg alle werkgelegenheid op dit vlak. Het aantal dagen tijdelijke werkloosheid in de Brusselse auto-industrie is zo gestegen tot 8 000 in januari en 14 000 in februari 2021, tegenover gemiddeld slechts 800 in het vierde kwartaal van 2020.

De bouwnijverheid is zich in het vierde kwartaal van 2020 blijven herstellen

De activiteit in de Brusselse bouwnijverheid was in het tweede kwartaal van 2020 met 27,2 % teruggelopen ten opzichte van het voorgaande kwartaal, maar herstelde zich sterk vanaf het derde kwartaal na de versoepeling van de gezondheidsmaatregelen (+25,8 %) (zie grafiek 12). **Hoewel de bouwnijverheid haar omzetsniveau van vóór de crisis nog niet volledig heeft bereikt, heeft ze dit eind 2020 wel heel dicht benaderd**, met nog een verschil van 4 % ten opzichte van het laatste kwartaal van 2019. De lockdown in het najaar heeft de herstelbeweging van de bouwnijverheid niet gestopt. Het herstel heeft zich in het vierde kwartaal van 2020 voortgezet, zij het in een gematigder tempo (+2,1 %).

De cijfers over de tijdelijke werkloosheid volgens de plaats van tewerkstelling bevestigen dat de situatie van de Brusselse bouwbedrijven duidelijk is verbeterd in vergelijking met het hoogtepunt van de crisis, maar nog niet volledig is hersteld. Zo werd in de laatste drie maanden van 2020 gemiddeld nog 12 % van de werknemers in de sector getroffen door tijdelijke werkloosheid (tegenover 57 % in april 2020). Dit komt neer op 1 300 tot 1 600 werknemers, afhankelijk van de maand. Voor het begin van 2021 wijzen de recentste beschikbare cijfers op een stabiele tijdelijke werkloosheid in de bouwnijverheid in januari en februari. Anderzijds blijkt uit de gegevens van de nationale enquête van de NBB dat de verschillende componenten van de vertrouwensindicator voor de Belgische bouwbedrijven eind 2020 zijn verbeterd, en zelfs nog meer in het eerste kwartaal van 2021, met name wat de vooruitzichten van de vraag betreft. Dit is een bemoedigend signaal voor het verdere herstel van de activiteit in de Brusselse bouwnijverheid in de komende maanden.

GRAFIEK 12: Evolutie van de omzet in de bouwnijverheid (index 2019Q4 = 100; de cijfers in % komen overeen met de kwartaalgroei)

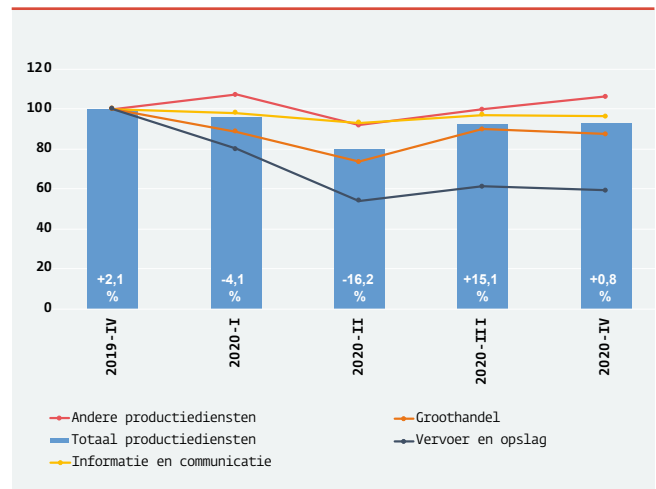
Bron: Statbel - btw-aangiften, berekeningen BISA
Nota: seizoengezuiverde gegevens

De activiteit in de productiediensten blijft eind 2020, ondersteund door de diensten aan ondernemingen maar benadeeld door de groothandel, onder het niveau van vóór de crisis

De sector van de productiediensten omvat de activiteiten op het vlak van groothandel, vervoer, informatie en communicatie, en een reeks andere diensten die grotendeels gericht zijn op bedrijven³⁴.

Over het geheel genomen hebben de productiediensten verleend door de Brusselse ondernemingen evenveel te lijden gehad van de eerste golf van de pandemie en de lockdown in het voorjaar van 2020 als de verwerkende industrie. In beide gevallen bedroeg de daling van de omzet in het tweede kwartaal van 2020 in vergelijking met het niveau van vóór de crisis (vierde kwartaal van 2019) maar liefst 20 % (zie grafiek 13). De heropleving van de activiteit in het derde kwartaal van 2020 was echter minder groot dan in de industrie. De productiediensten lieten een omzetsijging optekenen van 15,1 % in vergelijking met het voorgaande kwartaal. Nog meer dan in de industrie, vertraagde het herstel vervolgens sterk, met een groei die in het vierde kwartaal terugviel tot slechts 0,8 %. Als gevolg daarvan **bereikte de omzet van de productiediensten niet terug het niveau van vóór de crisis en bleef de omzet 7 % lager dan de resultaten van het vierde kwartaal van 2019.**

GRAFIEK 13: Evolutie van de omzet in de productiediensten en hun belangrijkste deeltakken (index 2019Q4 = 100; de cijfers in % komen overeen met de kwartaalgroei voor de totale productiediensten)

Bron: Statbel - btw-aangiften, berekeningen BISA
Nota: seizoengezuiverde gegevens

Op het niveau van de belangrijkste deeltakken die deel uitmaken van de productiediensten, heeft de groothandel (met uitzondering van de verkoop van voertuigen) - die 44 % van de totale omzet van de productiediensten in het Brussels Gewest vertegenwoordigt³⁵ - zwaar gewogen op de resultaten. De groothandel is een van de activiteiten die al sinds het eerste kwartaal van 2020 worden getroffen door de gevolgen van de pandemie, en die op het hoogtepunt van de crisis een nog grotere schok te verwerken kregen. Bovendien heeft het zeer duidelijke herstel dat in het derde kwartaal werd waargenomen (+22,5 % op kwartaalbasis), zeer snel plaats gemaakt voor een nieuwe inkrimping van de verkoop in het volgende kwartaal (2,8 %). Bijgevolg is het inkomensverlies voor de bedrijven in de groothandelssector niet volledig weggewerkt: in het laatste kwartaal van 2020 is er nog steeds een verschil van -12 % ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder.

De sector vervoer en opslag is deels verbonden met de groothandel (vrachtvervoer en opslag van goederen), maar omvat ook veel activiteiten in verband met het vervoer van personen, die door de gezondheidsmaatregelen sterk zijn afgenomen. Uit de cijfers blijkt dus logischerwijze dat de sector van vervoer en opslag meer te lijden heeft gehad dan de groothandel. Als gevolg daarvan werd een sterke daling van de activiteit opgetekend in de eerste helft van 2020 (46,0 % tussen het vierde kwartaal van 2019 en het tweede kwartaal van 2020), gevolgd door een ontoereikend herstel in de tweede helft van het jaar (+9,5 % tussen het tweede en het vierde kwartaal van 2020). Eind 2020 bleef de omzet van de sector dan ook ver onder het niveau van vóór de crisis, met een verschil van -41 %.

³⁴ Het gaat om de secties M en N van NACE-BEL 2008, die juridische en boekhoudkundige diensten, consultancy, engineering en O&O omvatten, evenals reclame, uitzendwerk, administratieve diensten en schoonmaakdiensten.

³⁵ Het gewicht van de groothandel (afdeling 46 van NACE-BEL 2008) is aanzienlijk lager in termen van toegevoegde waarde, aangezien deze sector ongeveer 13 % vertegenwoordigt van de toegevoegde waarde die wordt toegeschreven aan de productiediensten in het Brussels Gewest.

Deze slechte resultaten werden gedeeltelijk gecompenseerd door een gunstigere evolutie van de andere productiediensten die voornamelijk bestemd zijn voor bedrijven. Deze deeltak vertegenwoordigt een derde van de totale verkoop van alle productiediensten en is dan ook een belangrijke activiteit voor de Brusselse economie³⁶. Afgezien van de sterke daling van hun omzet in het tweede kwartaal van 2020 kenden deze activiteiten een sterke groei in het eerste kwartaal, vóór het hoogtepunt van de crisis, en vooral een duurzaam herstel in het derde en vierde kwartaal van 2020 (respectievelijk +8,5 % en +6,5 % op kwartaalbasis). De andere productiediensten hebben het jaar 2020 zo afgesloten met een omzetsijging van 6 % ten opzichte van het niveau vóór de crisis.

De informatie- en communicatieactiviteiten werden relatief weinig getroffen door de pandemie, met een beperkt omzetverlies van 4 % in het laatste kwartaal van 2020 in vergelijking met het voorgaande jaar.

Wat de tijdelijke werkloosheid betreft, wijzen de cijfers voor alle productiediensten in het Brussels Gewest op een relatieve stabiliteit tussen oktober 2020 en februari 2021, afgezien van een lichte stijging in november jongstleden als gevolg van de lockdown in het najaar. In de eerste twee maanden van 2021 hebben de ondernemingen in de sector een beroep gedaan op tijdelijke werkloosheid voor gemiddeld 16 400 werknemers, **d.w.z. 9 % van hun totale personeelsbestand**. De toepassing hiervan begin 2021 bleef dus aanzienlijk lager in vergelijking met de piek van 53 000 getroffen werknemers in april 2020, tijdens de eerste golf van de epidemie (bijna een op de drie werknemers op dat moment). Sommige activiteiten blijven echter met meer moeilijkheden kampen, zoals de schoonmaaksector, waar begin 2021 nog ongeveer 20 % van de werknemers getroffen werd door tijdelijke werkloosheid.

De sector van de persoonlijke diensten heeft zich sinds medio 2020 over het algemeen hersteld, maar de situatie bleef eind 2020 en begin 2021 zeer moeilijk in de sectoren die door de gezondheidsbeperkingen worden getroffen, zoals de horeca

De omzet van de sector van de persoonlijke diensten in het Brussels Gewest is in hoofdzaak verdeeld over drie subsectoren: autohandel en -reparatie (59 % van het totaal), detailhandel (32 %) en horeca (6 %)³⁷.

Globaal zagen de persoonlijke diensten hun activiteiten in het tweede kwartaal van 2020 met bijna een derde van hun waarde dalen in vergelijking met het voorgaande kwartaal (zie grafiek 14). In het derde kwartaal lieten ze een spectaculair herstel optekenen (+53,3 %), waardoor de omzet bijna opnieuw het niveau van vóór de crisis bereikte. Het herstel zette zich door in het laatste kwartaal van het jaar, met een groei van 5,5 % ten opzichte van het voorgaande kwartaal. In deze omstandigheden **overtrof de omzet van de persoonlijke diensten in het vierde kwartaal van 2020 die van het voorgaande jaar (+4 %)**.

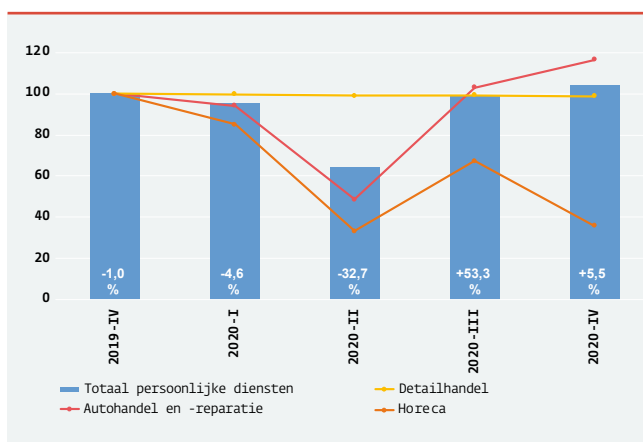
³⁶ De secties M en N van NACE-BEL 2008 vertegenwoordigen 15 % van de totale toegevoegde waarde van het Brussels Gewest.

³⁷ Het relatieve belang van deze drie sectoren kan heel verschillend lijken wanneer het wordt gemeten in termen van toegevoegde waarde. De sectorale aandelen in de totale toegevoegde waarde van de persoonlijke diensten bedragen 18 % voor de autohandel en -reparatie, 39 % voor de detailhandel en 27 % voor de horeca.

Grafiek 14 toont dat de profielen van de evolutie van de activiteit binnen de drie subsectoren sterk uiteenlopen.

- > Zo kenden de autohandel en -reparatie het sterkste herstel in het derde kwartaal (+111,7 %, op kwartaalbasis) en slaagden ze erin het herstel van de verkoop in het vierde kwartaal van 2020 aan te houden.
- > Dit staat in contrast met de situatie in de horeca, waar het nochtans zeer duidelijke herstel in het derde kwartaal (+102,9 % op kwartaalbasis) werd gevolgd door een nieuwe sterke inkrimping van de activiteit in het vierde kwartaal (- 46,9 %). **De Brusselse horeca sluit het jaar 2020 dus af met een omzetzaling van 64 % ten opzichte van het niveau vóór de crisis.**
- > Tot slot blijkt uit de resultaten voor de detailhandel als geheel dat de verkoop in de sector vrijwel geen hinder heeft ondervonden van de gezondheids crisis, aangezien het niveau vrijwel stabiel is gebleven in vergelijking met eind 2019. Achter deze ogenschijnlijke stabiliteit gaan echter enorme verschillen schuil tussen de detailhandel food en non-food. Uit de nationale ERMG-gegevens blijkt dat het omzetverlies (in vergelijking met een situatie zonder gezondheids crisis) in de detailhandel - food in de periode van maart tot en met december 2020 beperkt is gebleven tot gemiddeld 5 %. In dezelfde periode is de verkoop in de detailhandel - non-food met gemiddeld 44 % gedaald, ook weer op nationaal niveau. De verkoop van non-foodproducten had dus veel meer te lijden onder de vele beperkingen voor bedrijven die als niet-essentieel werden beschouwd. Hoewel de situatie op het eind van het jaar licht verbeterde, bleef het veel moeilijker in de detailhandel non-food (met een gemiddeld verlies van 31 % op basis van de enquêtes van oktober tot december 2020, vergeleken met een daling van 3 % voor de verkoop van voedingsmiddelen).

GRAFIEK 14: Evolutie van de omzet van de persoonlijke diensten en hun belangrijkste deeltakken (index 2019Q4 = 100; de cijfers in % stemmen overeen met de kwartaalgroei voor de totale persoonlijke diensten)

Bron: Statbel - btw-aangiften, berekeningen BISA
 Nota: seizoengezuiverde gegevens

De gegevens over de tijdelijke werkloosheid in het Brussels Gewest bevestigen dat de situatie eind 2020 en begin 2021 moeilijk bleef voor de ondernemingen in de detailhandel non-food, en in het bijzonder in de horeca. In de Brusselse horeca werden in de eerste twee maanden van 2021 gemiddeld nog 14 400 werknemers getroffen door tijdelijke werkloosheid. Hoewel dit een verbetering is ten opzichte van de piek in april 2020 (19.300 werknemers), blijft het getroffen deel van het personeelsbestand aanzienlijk, met bijna 6 getroffen werknemers op de 10.

Uit de cijfers over de tijdelijke werkloosheid blijkt ook het status quo in de Brusselse evenementensector en de culturele en recreatieve activiteiten sinds de lockdown in het najaar van 2020. Bijna 2 000 werknemers in de sector maakten in januari en februari 2021 nog gebruik van de regeling, wat neerkomt op iets minder dan 20 % van het personeelsbestand. De ondernemingen in de sector worden nog steeds getroffen door drastische beperkingen en blijven aanzienlijke omzetverliezen lijden. Volgens de gegevens van de ERMG-enquête bedroegen deze verliezen op nationaal vlak gemiddeld 76 % in de eerste drie maanden van 2021.

De financiële en verzekeringsdiensten, die relatief gespaard bleven op het hoogtepunt van de gezondheids crisis, lieten in het vierde kwartaal van 2020 een minder gunstige evolutie optekenen

Voor de financiële en verzekeringsdiensten zijn er geen btw-gegevens beschikbaar om de impact van de gezondheids crisis op de activiteit van de sector te meten. Op basis van de laatste nationale kwartaalrekeningen kan evenwel worden vastgesteld dat de **financiële en verzekeringsdiensten voor België als geheel relatief gespaard bleven op het hoogtepunt van de crisis**, met een beperkt verlies van toegevoegde waarde van 2,9 % in het tweede kwartaal van 2020 ten opzichte van het voorgaande kwartaal, gevolgd door een herstel vanaf het derde kwartaal (+2,0 %). In tegenstelling tot sommige bedrijfstakken die zich nadien zijn blijven herstellen (industrie, bouwnijverheid, diensten aan bedrijven), **hebben de financiële en verzekeringsdiensten hun activiteit in het vierde kwartaal van 2020 opnieuw zien afnemen** (2,5 % op nationaal niveau), waardoor het jaar werd afgesloten met een toegevoegde waarde die 4,6 % lager was dan vóór de crisis. Hoewel de aard van de door banken, financiële tussenpersonen en verzekeringsmaatschappijen in het Brussels Gewest verleende diensten aanzienlijk verschilt van die in de rest van het land, zal deze op nationaal niveau waargenomen

ongunstige evolutie waarschijnlijk ook merkbaar zijn bij de ondernemingen van de sector in Brussel. En gezien het belang van de financiële en verzekeringsdiensten in de gewestelijke economie³⁸, kan worden verwacht dat dit resultaat een negatief effect zal hebben op de totale groei van de economische activiteit in Brussel.

De bedrijven in de sector lijken zich echter bijzonder goed te hebben aangepast aan de opgelegde verplichtingen inzake telewerken. Dit blijkt met name uit de cijfers over de tijdelijke werkloosheid, die aangeven dat het gebruik van deze regeling sterk is gedaald sinds de piek in mei 2020, toen het om 2 600 werknemers ging. In de eerste twee maanden van 2021 is dit aantal gedaald tot slechts ongeveer 200 eenheden, d.w.z. minder dan 1 % van de in de sector tewerkgestelde werknemers in het Brussels Gewest.

2.3 WAT IS DE IMPACT VAN DE COVID-19-CRISIS OP DE BRUSSELSE ARBEIDSMARKT?

Een positieve dynamiek van de Brusselse arbeidsmarkt, onderbroken door de Covid-19-crisis in de eerste helft van 2020

De situatie op de Brusselse arbeidsmarkt is tussen 2015 en 2019 jaar na jaar verbeterd. De update van de regionale rekeningen die het INR in februari 2021 heeft gepubliceerd, toont een **sterke groei van de binnenlandse werkgelegenheid³⁹ in Brussel in 2019 in vergelijking met 2018: +1,4 %**, d.w.z. 9 742 extra werkenden op het grondgebied van het gewest. Die groei is bijzonder sterk in vergelijking met het recente verleden (gemiddelde jaarlijkse groei van +0,6 % tussen 2015 en 2018). In totaal waren er volgens de laatste officiële cijfers 714 781 banen in het Brussels Hoofdstedelijke Gewest in 2019. Daarvan was 88 % werknemer en 12 % zelfstandige. In 2019 telde het gewest ook gemiddeld 88 047 niet-werkende werkzoekenden (NWWZ)⁴⁰ die op zijn grondgebied woonden, ofwel 2 156 werklozen minder dan in 2018⁴¹.

Zoals gespecificeerd in de Conjunctuurbarometer van de herfst van 2020 **heeft de sterke daling van de economische activiteit als gevolg van de Covid-19-pandemie een bruusk einde gemaakt aan de positieve dynamiek van de Brusselse arbeidsmarkt⁴²**. In de loop van de eerste twee kwartalen van 2020 heeft de economische schok van de Covid-19-crisis op de Brusselse arbeidsmarkt zich vooral vertaald in:

- > een aanzienlijk beroep op de maatregelen van de overheid om de arbeidsmarkt in stand te houden: tussen maart en juni 2020 was gemiddeld bijna een kwart van de Brusselse werknemers minstens één dag van de maand tijdelijk werkloos en bijna de helft van de Brusselse zelfstandigen in hoofdberoep maakte gebruik van het overbruggingsrecht (zie grafiek 16);
- > een sterke daling van het aantal gepresteerde uren: het arbeidsvolume van de Brusselse werknemers is in het tweede kwartaal van 2020 met 17,0 % gedaald in vergelijking met hetzelfde kwartaal van 2019 (zie grafiek 15).

³⁸ De financiële en verzekeringsactiviteiten (sectie K van NACE-BEL 2008) vertegenwoordigen 20 % van de totale toegevoegde waarde van het Brussels Gewest.

³⁹ De binnenlandse werkgelegenheid is de tewerkstelling van personen op een bepaald grondgebied, ongeacht of ze er wonen. Naast de gegevens van de regionale rekeningen en de economische vooruitzichten die in deze sectie worden gebruikt om de binnenlandse werkgelegenheid te analyseren, zijn er nog andere bronnen omtrent dit thema. Zie het glossarium voor meer informatie over deze statistiek.

⁴⁰ Zie glossarium

⁴¹ Bron: view.brussels

⁴² De onderstaande analyse richt zich op de mechanismen die de tewerkstelling van de Brusselaars hebben beïnvloed, aangezien de gegevens die op zeer korte termijn beschikbaar zijn voornamelijk zijn uitgesplitst per woonplaats en niet per werkplaats.

Dankzij bovenstaande aanpassingen en het moratorium op faillissementen konden de gevolgen van de economische schok voor de werkgelegenheid en de werkloosheid in Brussel in de eerste twee kwartalen van 2020 worden afgezwakt.

- > Het aantal werknemers is in het tweede kwartaal van 2020 met 0,7 % gedaald in vergelijking met hetzelfde kwartaal van 2019 (zie grafiek 15). Die daling is nog steeds zeer bescheiden in vergelijking met de waargenomen daling van het arbeidsvolume. Tijdelijke banen (uitzendcontracten, studenten en contracten voor bepaalde duur) werden echter sterker getroffen dan banen van onbepaalde duur.
- > De werkloosheid is in de eerste twee kwartalen van 2020 blijven dalen ten opzichte van het voorgaande jaar (afgezien van een kleine eenmalige stijging in april). Het aantal werkloze jongeren was vanaf april 2020 hoger dan in het voorgaande jaar (zie grafiek 17).

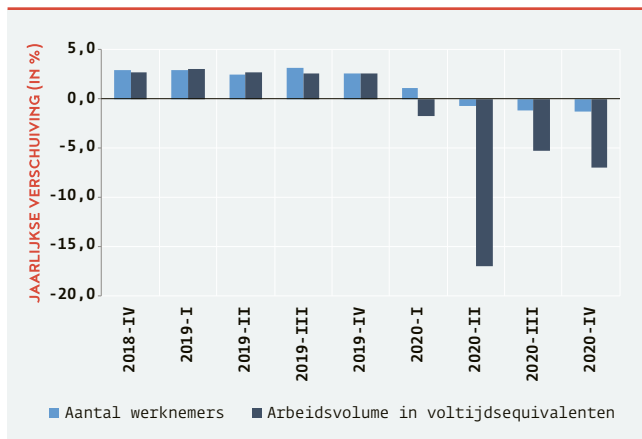
Een herstel van het arbeidsvolume en een beperkt effect van de crisis op de werkgelegenheid en de werkloosheid van Brusselaars tot het eerste kwartaal van 2021

Na de geleidelijke heropening vanaf mei 2020 van onder andere de detailhandel, de contactberoepen, de horeca en de bioscopen heeft het arbeidsvolume van de Brusselse werknemers zich vanaf de maand juni duidelijk hersteld. **In het derde kwartaal van 2020 heeft dit herstel zich doorgezet: het arbeidsvolume van de Brusselse werknemers was in het derde kwartaal van 2020 veel groter dan in het voorgaande kwartaal (zie grafiek 15).** Hoewel de toegang tot tijdelijke werkloosheid tot augustus nog versoepeld was, hebben de ondernemingen in vele sectoren er immers minder gebruik van moeten maken. Zo was gemiddeld 10 % van de Brusselse werknemers in het derde kwartaal van 2020 (geheel of gedeeltelijk) tijdelijk werkloos, tegenover gemiddeld 23 % in het voorgaande kwartaal (zie grafiek 16). Door een tijdelijke verstrenging in september van de toegang tot de maatregel bereikte bovendien het aandeel van de Brusselse werknemers in tijdelijk werkloosheid het laagste punt sinds het begin van de crisis. Ook de Brusselse zelfstandigen hebben minder gebruikgemaakt van het overbruggingsrecht door het geleidelijke herstel van de economische activiteit in combinatie met enkele wijzigingen in de toegang tot het overbruggingsrecht vanaf juli 2020⁴³. In het derde kwartaal van 2020 maakte gemiddeld 14 % van de Brusselse zelfstandigen in hoofdberoep gebruik van het overbruggingsrecht, tegenover bijna de helft in het tweede kwartaal van 2020.

Ondanks de duidelijke verbeteringen in het derde kwartaal van 2020 ligt het arbeidsvolume van de Brusselse werknemers echter nog steeds 5,3 % lager dan in hetzelfde kwartaal van 2019 (zie grafiek 15). Ook het gebruik van tijdelijke werkloosheid en het gebruik van het overbruggingsrecht liggen nog altijd op een historisch hoog niveau. Dat wordt verklaard door het feit dat veel sectoren in het derde kwartaal van 2020 nog steeds sterk door de crisis zijn getroffen omdat zij nog steeds gesloten zijn of nog lang niet op volle toeren draaien (gebrek aan vraag, restrictieve regels inzake social distancing, ...).

⁴³ Vanaf juli 2020 (en nog meer vanaf september 2020) zijn de voorwaarden voor toegang tot het overbruggingsrecht voor gedeeltelijke of volledige onderbreking van de activiteit verscherpt. Er zijn echter ook andere soorten overbruggingsrechten ingesteld (bv. een overbruggingsrecht ter ondersteuning van de heropstart tussen juni en december 2020 en een dubbel overbruggingsrecht vanaf oktober 2020). Zie referenties: RSVZ (26 april 2021).

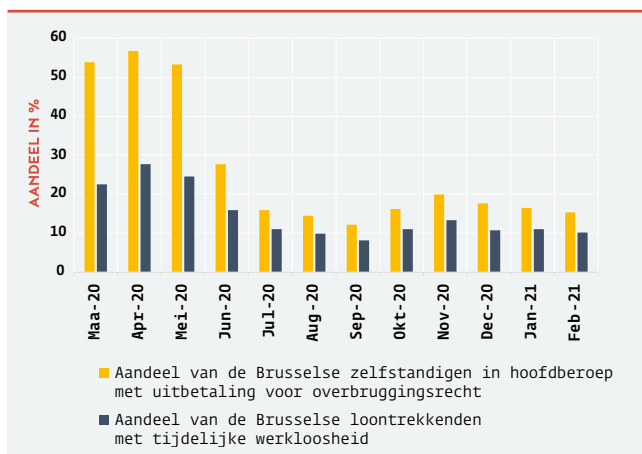
GRAFIEK 15: Evolutie van het aantal Brusselse loontrekkenden en van het daaraan gekoppelde arbeidsvolume in voltijdsequivalenten

Bron: RSZ, berekeningen BISA

De opflakking van de epidemie en de nieuwe gezondheidsmaatregelen die daarop volgden in oktober 2020 (zie tijdslijn) hebben het arbeidsvolume opnieuw onder druk gezet. Dat is in het vierde kwartaal van 2020 immers met 7,0 % gedaald in vergelijking met hetzelfde kwartaal van 2019. In vergelijking met de scherpe daling in het tweede kwartaal van 2020 (-17,0 % op jaarbasis) blijft de daling van het arbeidsvolume in het vierde kwartaal van 2020 echter gematigd (zie grafiek 15). Tegelijkertijd is het gebruik van tijdelijke werkloosheid in het vierde kwartaal van 2020 licht toegenomen: gemiddeld 12 % van de Brusselse werknemers was gedurende de maand minstens één dag tijdelijk werkloos, tegenover 10 % in het derde kwartaal van 2020. Ook in het vierde kwartaal van 2020 maakten meer zelfstandigen gebruik van het overbruggingsrecht: gemiddeld maakte 18 % van de Brusselse zelfstandigen in hoofdberoep gebruik van het overbruggingsrecht, tegenover 14 % in het derde kwartaal van 2020 (zie grafiek 16).

GRAFIEK 16: Overbruggingsrecht en tijdelijke werkloosheid voor Brusselaars

Bron: Tijdelijke werkloosheid: RSZ (DmfA), RVA, Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid; Overbruggingsrecht: RSVZ - gegevens over de betalingen respectievelijk tot 10 maart en 10 april 2021, berekeningen BISA

Net als in het tweede kwartaal van 2020 hebben **de aanpassing van het arbeidsvolume en de vlottere toegang tot tijdelijke werkloosheid het mogelijk gemaakt om een groot aantal banen van Brusselse loontrekkenden te behouden**. Zo lag de werkgelegenheid van Brusselse werknemers in het vierde kwartaal van 2020 1,3 % lager dan in hetzelfde kwartaal van het voorgaande jaar (zie grafiek 15). Opnieuw blijft die daling gematigd in vergelijking met de jaarlijkse evolutie van het arbeidsvolume (-7,0 %). **De steunmaatregelen**⁴⁴ (bv. de verschillende soorten overbruggingsrecht en het uitstel van betaling van sociale bijdragen) **hebben de werkgelegenheid van zelfstandigen waarschijnlijk ook goed ondersteund**. Het aantal Brusselse zelfstandigen dat in de laatste twee kwartalen van 2020 een activiteit is gestart, zou zelfs groter kunnen zijn dan het aantal Brusselse zelfstandigen dat hun activiteit heeft stopgezet. Dat vermoeden is afkomstig van de kwartaalrekeningen met betrekking tot de zelfstandige tewerkstelling op het Belgische grondgebied, gepubliceerd door de NBB. Hieruit blijkt immers een stijging van het aantal zelfstandigen dat in het derde en vierde kwartaal van 2020 op het Belgische grondgebied werkzaam is, met respectievelijk 1,5 % en 1,7 % ten opzichte van dezelfde kwartalen in 2019.

In de loop van het eerste kwartaal van 2021 zou de economische activiteit in Brussel zich opnieuw licht herstellen (zie hoofdstuk 2.1). Hierdoor:

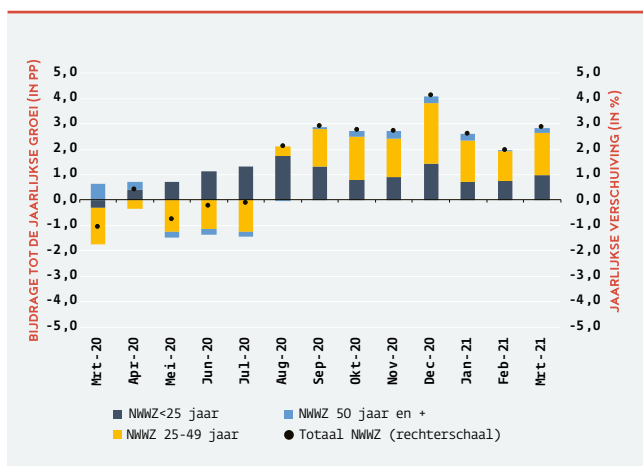
- > **zou het aantal Brusselse werknemers opnieuw relatief licht dalen op jaarbasis**. Volgens de conjunctuurenquêtes van de NBB gaan de vooruitzichten voor de aanwerving van Belgische ondernemingen die actief zijn in de belangrijkste sectoren van het BHG immers terug toenemen in het eerste kwartaal van 2021;
- > **zou het eraan verbonden arbeidsvolume relatief stabiel zijn**. Het gebruik van tijdelijke werkloosheid in januari-februari (gemiddeld 11 % van de Brusselse werknemers) (zie grafiek 16) doet immers vermoeden dat het arbeidsvolume zich in het eerste kwartaal van 2021 zal stabiliseren ten opzichte van het voorgaande kwartaal;
- > **zou het aantal zelfstandigen licht blijven stijgen ten opzichte van het voorgaande jaar**. Door de iets minder restrictieve maatregelen ter bestrijding van Covid-19 lijken de Brusselse zelfstandigen in hoofdberoep immers iets minder gebruik te hebben gemaakt van het overbruggingsrecht: in januari-februari 2021 maakte gemiddeld 14 % van hen gebruik van het overbruggingsrecht, tegenover 18 % in het vierde kwartaal van 2020 (zie grafiek 16).

⁴⁴ Zie referenties: RSVZ (26 april 2021)

Dat relatieve behoud van de werkgelegenheid van de Brusselaars houdt in dat **de werkloosheid in Brussel tot nu toe slechts matig is gestegen**. Zo waren er in maart 2021 91 018 werkzoekenden ingeschreven bij Actiris, d.w.z. 2 510 personen of 2,8 % meer dan in maart 2020 (zie grafiek 17). De toename van de Brusselse werkloosheid op jaarbasis was iets groter in december 2020 (+4,1 % ten opzichte van december 2019), maar blijft gematigd in vergelijking met de stijging als gevolg van de crisis van 2009 bijvoorbeeld (+8,9 % in december 2009 ten opzichte van december 2008)⁴⁵.

De stijging van de Brusselse werkloosheid wordt momenteel echter onderschat door het feit dat **sommige Brusselaars door de Covid-19-crisis inactief werden op de arbeidsmarkt**. Die Brusselaars, die geen werk (meer) hebben en geen toegang hebben tot werkloosheidsuitkeringen, zagen weinig heil in een inschrijving bij Actiris vanwege de uitsluitend online begeleiding en de slechte vooruitzichten inzake opleiding en werk in de nabije toekomst. Uit de cijfers over de inschrijvingen voor werkloosheid blijkt immers dat **in de periode april 2020–maart 2021 minder Brusselaars zich als werkzoekende hebben ingeschreven dan in de periode april 2019–maart 2020** (daling met 9 % van de Brusselse inschrijvingen als werkzoekende). Daarentegen blijkt uit de cijfers betreffende de uitstroom uit de werkloosheid dat **de Brusselse werklozen in dezelfde periode meer moeilijkheden hebben ondervonden om uit de werkloosheid te raken** (daling van de Brusselse uitstroom uit de werkloosheid met 12 %)⁴⁶.

GRAFIEK 17: Bijdrage tot de jaarlijkse groei van het aantal Brusselse NWWZ per leeftijdsklasse

Bron: Actiris, berekeningen BISA

Een Brusselse arbeidsmarkt onder druk tegen eind 2021

Zoals vermeld in hoofdstuk 2.1 hangt het perspectief voor een krachtiger herstel van de Brusselse economie nog steeds af van de evolutie van de epidemie en van het vaccinatie tempo in België. Het tijdelijke karakter van de vlottere toegang tot het overbruggingsrecht en de tijdelijke werkloosheid, die momenteel tot juni 2021 loopt, is dan weer afhankelijk van dat herstel. Hierdoor zou die versoepeling al dan niet kunnen worden verlengd na juni 2021, mogelijk gericht op bepaalde sectoren die nog steeds ernstig verzwakt zijn door de crisis en de beperkende maatregelen.

Gelet op de huidige evolutie van de epidemie en de vaccinatie campagne zou in de tweede helft van 2021 een krachtiger herstel van de economische activiteit merkbaar moeten zijn. **Zowel het herstel van de economische activiteit in Brussel als de verscherping van de toegang tot tijdelijke werkloosheid en het overbruggingsrecht zullen gevolgen hebben voor de werkgelegenheid en de werkloosheid onder de Brusselaars.**

De gevolgen van de verscherping van de toegang tot tijdelijke werkloosheid en het overbruggingsrecht zijn nog niet bekend. Maar zal waarschijnlijk leiden tot faillissementen en herstructureringen van bedrijven waarvan de liquiditeit door de crisis ernstig is verzwakt. Zonder een vlottere toegang tot tijdelijke werkloosheid zijn die verzwakte ondernemingen misschien niet meer in staat om hun werknemers te betalen zoals vóór de crisis, vooral als ze hun activiteit slechts gedeeltelijk hebben kunnen hervatten (geringere vraag, maatregelen inzake social distancing, beperkte werktijden, ...). Die bedrijven lopen dus het risico failliet te gaan of gedwongen te worden een deel van hun personeel te ontslaan. Zonder een versoepelde toegang tot het overbruggingsrecht zou het gevaar ook kunnen bestaan dat sommige zelfstandigen, waarvan de kassa's leeg zijn als gevolg van de crisis, niet meer in staat zijn om hun kosten te dragen en bijgevolg beslissen om hun activiteit stop te zetten. Dat zou leiden tot een daling van de werkgelegenheid van de Brusselaars. Die daling zou evenwel gedeeltelijk worden gecompenseerd door nieuwe banen naarmate de economische activiteit zich herstelt en de toekomst er rooskleuriger uitziet.

Dat nettoverlies aan banen zou voor de Brusselaars een stijging van de werkloosheid betekenen, die ook zou toenemen omdat mensen die door de crisis verder verwijderd waren van de arbeidsmarkt er opnieuw zouden instromen. De werkgelegenheidsvooruitzichten als gevolg van de opleving van de economische activiteit, de terugkeer naar een persoonlijke begeleiding en opleidingsmogelijkheden zouden de Brusselaars (die geen werk hebben en niet in aanmerking komen voor werkloosheidsuitkeringen) immers ertoe aanzetten om zich in te schrijven of opnieuw in te schrijven als werkzoekende.

⁴⁵ Bron: view.brussels

⁴⁶ Bron: view.brussels

Afhankelijk van perspectief naar herstel van de economische activiteit – vanaf de zomer van 2021 of vanaf het najaar van 2021 – verwacht **view⁴⁷ tussen december 2020 en december 2021 een toename van het aantal Brusselse NWWZ van 5 500 (+6,1 %) tot 9 600 (+10,6 %)**. Eind 2021 zouden er tussen 96 000 en 100 200 Brusselse werklozen bij Actiris zijn ingeschreven, tegenover 90 586 in december 2020. In beide scenario's zou die stijging zich vooral vanaf de tweede helft van 2021 voordoen, als gevolg van het herstel van de economische activiteit en de geleidelijke verstrenging van de toegang tot tijdelijke werkloosheid en het overbruggingsrecht.

⁴⁷ Zie referenties: Actiris, view (maart 2021 - 4de versie)

GLOSSARIUM

> Accommoderend monetair beleid

Een accommoderend monetair beleid is een beleid dat door de centrale banken wordt gevoerd om de prijzen te verhogen en de economische activiteit (consumptie en investeringen) weer op gang te brengen via:

- de verlaging van de leidende rentevoet

Banken kunnen een keuze maken over hun liquiditeiten die niet worden gebruikt: ze kunnen ofwel dit geld lenen aan particulieren ofwel een deposito verrichten bij de Centrale Bank die de bank vergoedt met rente. Door de rente te verlagen, stimuleert de ECB de banken om meer te lenen aan gezinnen en bedrijven. Hierdoor zouden particuliere leningen aantrekkelijker moeten worden dan deposito's aanhouden bij de centrale bank. Als consumenten en beleggers meer toegang hebben tot krediet, zou het indirecte effect van dit beleid het herstel van de economie moeten zijn (toename van de consumptie en de investeringen). Door de stijgende vraag zullen ook de marktprijzen stijgen om het evenwicht tussen vraag en aanbod te verzekeren, waardoor de inflatie zal dalen tot niveaus die door de Centrale Bank als "aanvaardbaar" worden beschouwd.

- kwantitatieve versoepeling

Wanneer de rentevoeten al heel laag zijn en het nog steeds niet mogelijk is om de inflatie terug te brengen tot "aanvaardbare" niveaus, kan de ECB beslissen om een kwantitatieve versoepeling toe te passen. Daartoe koopt de ECB-obligaties van de banken en injecteert zij op die manier liquiditeiten in het banksysteem terwijl haar balans wordt opgedreven. Obligaties worden dan zeldzamer op de markt, hun prijs stijgt en hun rendement daalt. Wanneer de ECB de geldhoeveelheid in de economie verhoogt, dalen de rentevoeten om vraag en aanbod van geld weer in evenwicht te brengen: particulieren moeten worden aangemoedigd om liquiditeiten te verkiezen boven beleggingen. Als de rente daalt, is lenen ook interessanter, wat de investeringen van huishoudens en ondernemingen in positieve zin stimuleert. Het verlicht ook hun schuldenlast. Naast de investeringen wordt ook de consumptie opnieuw gestimuleerd, wat op termijn moet leiden tot een herstel van de groeiende werkgelegenheid.

>

> Binnenlandse werkgelegenheid

Tewerkstelling van personen die op een welbepaald grondgebied werken, ongeacht of zij er wonen. Naast de regionale rekeningen die in deze barometer worden gebruikt om de binnenlandse werkgelegenheid te analyseren, bestaan andere gegevensbronnen (bijvoorbeeld de Enquête naar de Arbeidskrachten). Er zijn meerdere factoren die een verklaring bieden voor de verschillen tussen beide bronnen: type gegevens (administratieve of op basis van een enquête), al dan niet rekening houden met de internationale tewerkstelling, de gehanteerde definitie van werk, momenten van de meting, manier van het meetellen van studentenarbeid, raming van zwartwerk... Niet te verwarren met de werkende bevolking van een Gewest, waartoe alle werkenden behoren die in dat Gewest wonen.

> Enquêtes van de NBB bij de consumenten

Elke maand ondervraagt de NBB een variabel staal van 1850 Belgische gezinnen, waarvan 350 Brusselse. Deze op Europees niveau geharmoniseerde enquête peilt bij de consumenten naar hun perceptie van het toekomstige economische klimaat en hun plannen op vlak van sparen en uitgaven. De berekening van elk van de reeksen is gebaseerd op de som van de saldi van de antwoorden (verschil tussen het percentage deelnemers dat een stijging heeft aangegeven en het percentage dat een daling aangeeft). Vervolgens wordt een samenvattende indicator berekend op basis van de saldi van de antwoorden die betrekking hebben op de verwachtingen van de consumenten betreffende de economische situatie en de werkloosheid, alsook op hun spaargedrag en financiële situatie tijdens de komende twaalf maanden.

> Enquêtes van de NBB bij de ondernemingen

Elke maand ondervraagt de NBB een vast panel van ongeveer 5 000 Belgische bedrijven over de huidige stand van zaken van hun activiteiten en hun vooruitzichten op korte termijn. De vragen hebben betrekking op de waardering van de voorraden en het orderboek, de evolutie hiervan of de vooruitzichten inzake tewerkstelling en vraag. De berekening van elk van de reeksen is gebaseerd op de som van de saldi van de antwoorden (verschil tussen het percentage deelnemers dat een stijging heeft aangegeven en het percentage dat een daling aangeeft). Vervolgens wordt een samenvattende indicator van het vertrouwen van de ondernemingen berekend op basis van de bekomen antwoorden. Het is een gewogen indicator, gebaseerd op 14 vragen aan bedrijven, die een gewicht geven van 65 % aan de antwoorden van ondernemingen in de industrie, 15 % aan deze van ondernemingen in de bouwnijverheid, 15 % aan deze van ondernemingen in de zakelijke dienstverlening en 5 % aan deze van ondernemingen in de handel.

> Gestandaardiseerde score

Een variabele standaardiseren betekent de verwachting aftrekken van elk van de oorspronkelijke waarden en al deze waarden delen door zijn standaarddeviatie. Het resultaat hiervan zijn gegevens, los van de gekozen eenheid of schaal, maar ook variabelen met hetzelfde gemiddelde en dezelfde spreiding. De schommelingen kunnen nu gemakkelijker vergeleken worden.

> Liquiditeits- en cashflowproblemen

Liquide middelen zijn alle geldbedragen die onmiddellijk beschikbaar zijn voor huishoudens of bedrijven. Ze kunnen de vorm aannemen van contant geld, banktegoeden (bedragen die op een rekening zijn gestort) of financiële activa (effecten en obligaties). Wanneer huishoudens en bedrijven niet langer voldoende liquide middelen hebben, betekent dit dat hun financieringsmiddelen op korte termijn beperkt zijn. Dat beïnvloedt hun vermogen om hun rekeningen te betalen, hun leningen af te lossen, hun leveranciers te betalen enz. Liquiditeitsproblemen worden ook wel cashflowproblemen genoemd.

> Niet-werkende werkzoekende (NWWZ)

Persoon zonder bezoldigde baan die als werkzoekende is ingeschreven bij een openbare tewerkstellingsdienst. (Bron: Actiris).

> Ontwikkelde landen versus opkomende landen en ontwikkelingslanden

De belangrijkste criteria die door het IMF's World Economic Outlook (WEO) worden gebruikt om de wereld in te delen in ontwikkelde landen versus opkomende en ontwikkelingslanden zijn (1) het bbp per hoofd, (2) diversificatie van de export en (3) de mate van integratie in het wereldwijde financiële systeem. Bron: IMF
Het WEO classificeert op die manier de wereld in 39 ontwikkelde landen en 155 opkomende landen en ontwikkelingslanden.

> Procentpunt (pp)

De procentpunt is de eenheid van het absolute verschil tussen twee in procenten uitgedrukte cijfers. Tussen een werkloosheidsgraad van 12,3 % het ene jaar en van 15,6 % het andere jaar is het verschil zodoende 3,3 procentpunten.

> Solvabiliteitsproblemen

Wanneer de crisis aanhoudt, kan het probleem van de financiering op korte termijn evolueren naar een solvabiliteitsprobleem. In dat geval gaat het om het vermogen om schulden op korte, middellange of lange termijn af te lossen. Hiervoor hebben de huishoudens niet alleen liquide middelen tot hun beschikking, maar ook activa zoals onroerend goed of financiële beleggingen. Ook de bedrijven hebben middelen, zoals vaste activa, voorraden enz. Wanneer het vermogen van de onderneming of het huishouden niet meer toereikend is om de schulden af te lossen, is er sprake van een solvabiliteitsprobleem.

> Voltijds equivalent (VTE)

Voltijds equivalent is een meeteenheid om statistieken over de werkgelegenheid met elkaar te vergelijken, ondanks de verschillen in gewerkte uren. Het wordt gedefinieerd als de verhouding tussen het aantal gewerkte uren van een individu en het gemiddeld aantal gewerkte uren door een voltijdse werknemer. Zo is een voltijdse werknemer (40 uur per week) een VTE, terwijl een persoon die deeltijds 20 uur per week werkt, overeenkomt met 0,5 VTE. Het aantal werknemers van een bedrijf, een sector of een land kan worden opgeteld en uitgedrukt in voltijdse equivalenten. (Bron: Eurostat)

REFERENTIES

- > ACTIRIS, VIEW (maart 2021 – 4de versie). ‘Analyse- en prospectierapport: impact van de Covid-19-crisis op de Brusselse arbeidsmarkt.’ Actiris.
- > BISA (herfst 2020). ‘Conjunctuurbarometer van het Brusselse gewest nr. 34 – speciale Covid-19-editie – Herfst 2020.’ BISA.
- > BISA, CUYVERS, D. (februari 2021). ‘Focus nr. 40: Tijdelijke werkloosheid Covid-19: de redenen van de langzamere herneming van het werk in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest.’ BISA.
- > EUROPESE CENTRALE BANK (maart 2021). ‘ECB staff macroeconomic projections for the euro area, March 2021’.
- > EUROPESE COMMISSIE. ‘Herstelplan voor Europa’. EC, officiële pagina. Online. Geraadpleegd op 27 april 2021.
- > FEDERAAL PLANBUREAU (11 februari 2021). ‘De Belgische economie zou zich met een groei van 4,1% in 2021 gedeeltelijk herstellen van de krimp met 6,2% vorig jaar’. FPB, perscommuniqué.
- > INSEE (11 maart 2021). ‘Conjoncture internationale: développement internationaux’. INSEE, Conjoncture internationale.
- > INTERNATIONAAL MONETAIR FONDS (april 2021). ‘World Economic Outlook, April 2021: Managing Divergent Recoveries’. IMF, World Economic Outlook.
- > IRES (april 2021). ‘Economische analyses en prognoses.’ IRES.
- > IWEPS (maart 2021). ‘Tendances économiques N°61 – Analyse et prévisions conjoncturelles.’ IWEPS.
- > MCCARTHY, N. (11 maart 2021). ‘What’s In The \$1.9 Trillion Stimulus Package? [Infographic]’. Forbes.
- > NATIONALE BANK VAN BELGIË (december 2020). ‘Belgian corporate sector liquidity and solvency in the COVID-19 crisis’. NBB, Economic Review.
- > NATIONALE BANK VAN BELGIË (december 2020). ‘Economic projections for Belgium, Autumn 2020’. NBB, Economic Review.
- > NATIONALE BANK VAN BELGIË (9 maart 2021). ‘Business cycle monitor’. NBB.
- > NATIONALE BANK VAN BELGIË (31 maart 2021). ‘COVID-19 Dashboard of Economic Indicators’. NBB, Economic Risk Management Group (ERMG).
- > NATIONALE BANK VAN BELGIË (15 april 2021). ‘Nieuwe daling van de in- en uitvoer van goederen’. NBB, perscommuniqué.
- > NATIONALE BANK VAN BELGIË (19 april 2021). ‘Bbp daalde in 2020 met 6,3%, sterkste daling sinds WO II’. NBB, perscommuniqué.
- > NATIONALE BANK VAN BELGIË (27 april 2021). ‘De macro-economische impact van de paaspauze is beperkt ondanks de scherpe daling van de omzetcijfers in bepaalde sectoren.’ NBB, perscommuniqué.
- > NATIONALE BANK VAN BELGIË (29 april 2021). ‘De Belgische economie groeide in het eerste kwartaal van 2021 met 0,6%’. NBB, perscommuniqué.
- > OESO (maart 2021). ‘Economische vooruitzichten van de OESO’. Tussentijds verslag maart 2021. Sneller handelen om het herstel te consolideren. OESO, Parijs.
- > OFCE (april 2021). ‘Résumé des prévisions du 14 avril 2021. PERSPECTIVES ÉCONOMIQUES 2021-2022 ». OFCE.
- > OFFICE FOR NATIONAL STATISTICS (1 februari 2021). ‘Did UK firms stockpile items ahead of the Brexit deadline?’. ONS, februari 2021.
- > Our World in Data. ‘COVID-19 dataset’. Online. Geraadpleegd op 27 april 2021.
- > RSVZ (26 april 2021). ‘Moeilijkheden naar aanleiding van het coronavirus.’ RSVZ.

LIJST VAN GRAFIEKEN

- > Grafiek 1: Evolutie van de internationale goederenhandel en industriële productie, in volume
- > Grafiek 2: Bijdrage tot de jaarlijkse groei van het Belgische bbp in volume per bestedingscategorie
- > Grafiek 3: Evolutie van de omzet ten opzichte van het peil voor de crisis
- > Grafiek 4: Evolutie van de investeringen ten opzichte van het peil voor de crisis
- > Grafiek 5: Impact van de Covid-19-crisis op de omzet van de Belgische ondernemingen, enquêteresultaten
- > Grafiek 6: Ondernemersvertrouwen, enquêteresultaten
- > Grafiek 7: Consumentenvertrouwen, enquêteresultaten
- > Grafiek 8: Belangrijke aankopen van de Brusselse gezinnen, enquêteresultaten
- > Grafiek 9: Impact van de Covid-19-crisis op de omzet van de ondernemingen per grootteklasse, enquêteresultaten
- > Grafiek 10: Lijdt uw gezin inkomensverlies als gevolg van de crisis in april? (Volgens de status van de respondent)
- > Grafiek 11: Evolutie van de omzet in de verwerkende industrie en haar belangrijkste deeltakken
- > Grafiek 12: Evolutie van de omzet in de bouwnijverheid
- > Grafiek 13: Evolutie van de omzet in de productiediensten en hun belangrijkste deeltakken
- > Grafiek 14: Evolutie van de omzet van de persoonlijke diensten en hun belangrijkste deeltakken
- > Grafiek 15: Evolutie van het aantal Brusselse loontrekkenden en van het daaraan gekoppelde arbeidsvolume in voltijdsequivalenten
- > Grafiek 16: Overbruggingsrecht en tijdelijke werkloosheid voor de Brusselse bewoners
- > Grafiek 17: Bijdrage tot de jaarlijkse groei van het aantal Brusselse NWWZ per leeftijdsklasse

